

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Факультет психології та соціальної роботи

Кафедра загальної психології і психологічного консультування

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти « магістр »

**«Особливості взаємозв’язку індивідуально-типологічних особливостей
та музичних уподобань»**

« Peculiarities of the correlation between individual-typological features and musical preferences»

Виконала: здобувачка заочної форми навчання
спеціальності 053 "Психологія"

Освітня програма Психологія/Соціологія

Клейн Анна Олександрівна
(прізвище, ім'я, по-батькові здобувача)

Керівник к.психол.н., доцент Мартинюк Ю.О.

Рецензент к.психол.н., доцент Ульянова Т.Ю.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

загальної психології і психологічного

консультування

Завідувач(ка) кафедри

Кіреєва З.О.

(підпис) (прізвище, ім'я)

№ ____ від ____ . ____ . 2024 р.

Захищено на засіданні ЕК №

протокол № _____ від _____.20__ р.

Оцінка / /

(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

(підпис) (прізвище, ім'я)

Одеса 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ТА МУЗИЧНИХ УПОДОБАНЬ.....	6
1.1 Проблема вивчення та дослідження музичних уподобань.....	6
1.2 Поняття «індивідуально-типологічні особливості» в психологічній науці.....	11
1.3 Індивідуальні та типологічні особливості особистості.....	16
Висновки до першого розділу.....	23
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА МУЗИЧНИХ УПОДОБАНЬ.....	25
2.1. Організація дослідження.....	25
2.2. Методи дослідження.....	27
Висновки до другого розділу.....	31
РОЗДІЛ 3. ЕМПЕРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА МУЗИЧНИХ УПОДОБАНЬ.....	32
3.1. Аналіз дослідження характеристик темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей.....	32
3.2. Аналіз дослідження особливостей характеру, схильностей та інтересів особистості як індивідуально-типологічних особливостей....	46
3.3. Аналіз дослідження музичних уподобань.....	68
3.4. Кореляційний аналіз взаємозв'язку індивідуально-типологічних особливостей та музикальних уподобань.....	70
Висновки до третього розділу.....	76
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	80

ВСТУП

Актуальність дослідження. В сучасному світі музика є частиною людської культури, що відображає дух часу. Відтак, музика впливає на людей різними способами, починаючи від управління емоціями і до розвитку всіх видів розумових процесів - сприйняття, пам'яті, формування понять, розв'язування задач, уяви та логіки, а також забезпечує можливість самовираження. Проте з настанням цифрової ери та швидкого розвитку технологій, музична індустрія зіштовхнулася з революцією, яка змінила не лише способи створення та розповсюдження музики, а й музичні вподобання людей. При цьому зміни, що відбуваються в наш час у музичних вподобаннях суспільства, можуть призвести як до поліпшення загального культурного рівня, самоактуалізації та психічного стану, так і до суспільної деградації, саморуйнувань і втрати бажання жити. Розуміння механізмів формування музичних уподобань дасть можливість сприяти культурному розвитку суспільства, зміцненню життєстійкості тощо, що й обумовлює актуальність дослідження.

Водночас індивідуально-типологічні характеристики особистості, що об'єднуються в певні особистісні профілі, можуть виражатися в тематиці ухвалення рішень, впливати на поведінку людини, її діяльність і спілкування. Отже, маючи уявлення про індивідуально-типологічні особливості особистості, можна сприяти легшому розвитку певних форм поведінки, налагоджувати спільну діяльність, розвиватися і прогресувати в процесі міжособистісної взаємодії, забезпечувати досягнення цілей, формувати адекватну оцінку своїх можливостей для розв'язання різних за складністю завдань.

При цьому серед українських вчених психологів, які вивчали індивідуально-типологічні особливості особистості можливо виділити роботи Ульянової Т.Ю., яка вивчала індивідуально-типологічні особливості психологів; Г.К. Костюк, яка досліджувала індивідуальні особливості в

процесі навчання; О.М. Савчин, що спеціалізувалась на проблемах психодіагностики індивідуально-типологічних особливостей; Л.М. Обухової, яка досліджувала індивідуально-типологічні відмінності у розвитку; В.О. Романець, що розглядав вплив індивідуально-типологічних особливостей на розвиток особистості тощо.

У музикознавчому аспекті досліджувались механізми впливу музики на людей у зв'язку з їх психічною організацією (Б. Асаф'єв, Л. Баренбойм, В. Медушевський, Є. Назайкінський, А. Сохор, Б. Яворський та ін.). Такі вчені, як Л. Брусиловський, Т. Натансон, Х. Аллояров, З. Фрейд, Е. Курт досліджували процес впливу музики на людину на трьох рівнях: фізичному, душевному і духовному. Водночас дослідженнями музичних уподобань в Україні займалися І. Мацько, О. Самойленко, В. Корнєв, Г. Хрущенко, О. Цуканов, Ю. Мартинюк, Т. Ткаченко, Л. Лісовська.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості взаємозв'язку індивідуально-типологічних особливостей та музикальних уподобань.

Завдання дослідження:

1. Розглянути поняття «індивідуально-типологічні особливості» та проблему музичних уподобань.
2. Виявити особливості індивідуально-типологічних властивостей та музичних уподобань.
3. Встановити особливості взаємозв'язку індивідуально-типологічних особливостей та музикальних уподобань.

Об'єкт дослідження: індивідуально-типологічні особливості.

Предмет дослідження: особливості взаємозв'язку індивідуально-типологічних особливостей та музикальних уподобань

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз науково-психологічної літератури, синтез, узагальнення та систематизація, порівняння; *емпіричні:* методика ОФДСІ, опитувальник ЕРІ Г. Айзенка, 16 факторний особистісний опитувальник Р. Б. Кеттелла, методика «Типологія особистості та привабливе

професійне середовище» (автор Д. Голланд), методика "Музична крамниця"; *математико-статистичні*: описова статистика, порівняльний аналіз Спірмена, кореляційний аналіз.

База проведення емпіричного дослідження: дослідницька робота проводилась зі здобувачами психологами ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова та здобувачами ОНМА імені А.В. Нежданової у складі 60 осіб віком від 17 до 22 років.

Практична значущість дослідження. Отримані дані можуть бути використані для розробки психодіагностичного інструментарію для дослідження музичних уподобань особистості. Також, наведені результати дослідження можуть бути корисні для розробки тренінгів, методів корекції, розвитку особливостей характеру, здібностей та асоціальних інтересів, нахилів особистості. В складних мінливих умовах сучасного життя результати дослідження можуть бути необхідними для формування освітнього процесу для підвищення культурного рівня молоді і їх загального розвитку.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, таблиць - 16, графіків - 9, висновків, списку використаної літератури, що включає 70 джерел. Загальний об'єм роботи 87 сторінок, з них основного тексту – 79 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ТА МУЗИЧНИХ УПОДОБАНЬ

1.1. Проблема вивчення та дослідження музичних уподобань

Музика - це універсальна мова, яка здатна об'єднувати людей з різних культур і соціальних верств. Саме тому музичні уподобання людини можуть багато чого розповісти, а також вплинути на емоційний стан і сприйняття світу.

Під музичними уподобаннями в психології розуміється вибір людиною музичного твору, що відповідає очікуванням слухача. Конкретними проявами уподобань слугують повторне звернення до музичного твору або жанру, вища оцінка обраного. Перевага зводиться до вибору, який, своєю чергою, може як бути пов'язаним зі стійкою конфігурацією естетичних потреб суб'єкта, так і мати ситуативний характер.

У психології музичних уподобань уточнюється, що в їх формуванні виділяють два підходи:

Емпатичний - люди з таким підходом зазвичай віддають перевагу м'якій та емоційно глибокій музиці, обираючи жанри інді-рок, кантрі або фолк. Таких особистостей вабить музика, здатна викликати глибокі почуття і переживання.

Систематичний - людей із систематичним підходом приваблює музика з вираженою структурною складністю та інтенсивністю - класика або джаз, тому вони обирають глибокодумні та динамічні композиції [32].

Необхідно зазначити, що так само є поділ на професійних і непрофесійних слухачів музики, що впливає на формування музичних уподобань. Т. Адорно на основі вищевказаного виокремлював кілька типів слухачів музики зі своїми особливостями музичних уподобань [28]:

1. Адекватні слухачі музики демонструють структурне слухання зі зверненням при виборі музичного стилю до музичної логіки твору, що є прерогативою професіоналів - експертів;

2. Добрі слухачі мають певні особливості експерта, володіють музичною логікою і здатні судити про музику не лише з міркувань престижності та власного смаку;

3. Типові освічені слухачі поінформовані, легко впізнають і споживають музику, яку вони сприймають, відповідно до її соціальної оцінки, водночас очікуючи красивих мелодій, величних моментів;

4. Емоційні слухачі звернені до власної ментальності, незалежної від того, що вони сприймають, тому для них слухання музики стає своєрідним засобом проектування очікувань, вивільнення пригнічуваних або стримуваних нормами цивілізації емоцій [28].

Отже, можна говорити про амбівалентність психологічного підґрунтя музичних вподобань, які одночасно є і фізіологічно вираженими, і суб'єктивно зумовленими структурою носія психіки як суб'єкта музичного сприйняття. Тому тільки в рамках концепції єдності загальнолюдського та індивідуального можливо розв'язати проблему, що виникає між раціональним судженням про явище культури та його емоційним осягненням.

Необхідно так само зважати на факт того, що класична музична культура є фундаментом для схожості у смаках слухачів, оскільки саме з цієї платформи зрештою вирости інші напрями, які нині стали вибором індивідуальних уподобань [10].

Важливо зазначити, розглядаючи проблему формування індивідуальних музичних уподобань, що для багатьох соціальних прошарків стабільне бажання належати до певної субкультури суттєво впливає на формування в них музичних уподобань. Це пов'язано з тим, що музичні вподобання, будучи частиною певної субкультури, відіграють важливу роль у соціальній ідентифікації, яка включає об'єктивні та суб'єктивні чинники: стать, вік, гендер, місце проживання, освіту, особистий музичний досвід та рівень музичної підготовки, моду, привабливість того чи іншого емоційного стану, що викликається певною музикою, особистісні особливості тощо [27].

Емпіричні дослідження в психології засвідчили, що пропагованість тих чи інших жанрів пов'язана з особливостями вибірки та домінуючими формами їхнього дозвілля. Так встановлено, що через популярність серед молоді проводити кіносеанси (певний вид дозвілля), молоді люди часто слухають саундтреки і використовують їх як рингтони в мобільних телефонах. При цьому для молоді широко популяризованими напрямками вважаються рок, хіп-хоп, клубна музика завдяки музичним каналам телебачення, клубам, Інтернету, гаджетам [48].

Необхідно зазначити, що в науковій літературі зазначається, що молодь інколи слухає класичну музику, зокрема у сучасній обробці, але рідше - панк-музику і майже не слухає джаз, латино та іншу етніку, шансон, бардівську пісню, авангард у класичній музиці. Мабуть, вибір класики пов'язаний із вихованням, освітою, музичним досвідом, а інші напрямки витісняються більш модними хіп-хопом, репом, роком з їхнім розмаїттям піднапрямків, розрахованих на різну молодіжну аудиторію [31].

Своєю чергою, музичні уподобання можуть стати частиною соціальної ідентичності, формуючи групи людей зі спільними смаками та інтересами. Людина може обирати музику, яка відображає її цінності та переконання, і з якою вона може асоціюватися на рівні групи. Саме це призводить до утворення музичних субкультур та фан-ком'юніті, які об'єднуються навколо певних жанрів чи виконавців.

Слід зазначити, що у своїй більшості будучи пасивними споживачами масової музики, прослуховування якої має функціональний характер, багато слухачів мало обізнані про різні напрями музики. Так, захоплення поп-музикою формується переважно впливом ЗМІ, оскільки вона займає основну частину часу трансляцій. Водночас наявність тих, хто не визначився з музичними уподобаннями, свідчить про те, що вплив репертуарної політики радіостанцій на смаки небезмежний [38].

Виходячи з вищезазначеного, важливу роль у формуванні музичних уподобань також відіграє культурний контекст. Музика, яка популярна в

певній країні чи регіоні, може бути тісно пов'язана з місцевими традиціями та цінностями. Отже, музичні уподобання можуть бути також відображенням культурної спадщини та виховання людини.

У дослідженнях науковців музичних уподобань підкреслюється роль емоцій, тобто формування вподобань у музиці здійснюється через емоції. На думку Дж. Герріс, емоція, що виражається в музиці, завжди пов'язана з певною ідеєю, і вона несе в собі певний настрій: на основі внутрішньої природної схожості певні ідеї збуджують у людині певні афекти, під впливом яких, своєю чергою, формуються музичні вподобання [67].

Інші роботи роблять акцент на істотному значенні ролі психомоторики у вигляді внутрішнього проспівування прослуховуваного твору у формуванні музичних уподобань. Л. Я. Дорфман під час дослідження характеру впливу психомоторики на музичні вподобання пред'являв досліджуваним музику з різним ритмом під час проходження ними психомоторного тесту. Дослідження підтвердило факт короткочасного, безпосереднього впливу психомоторики на музичні уподобання. Встановлено, що вплив виявляється різним залежно від типу нервової системи (сильної або слабкої за збудженням), тобто від прояву тих чи інших психомоторних якостей залежать особливості сприйняття структури музики як носія емоціогенних якостей [64].

У роботах А. Томатіса акцентовано увагу на тому, що високочастотні звуки активують мозок і в разі тривалого прослуховування чинять негативний вплив на весь організм. Цей ефект можна легко спостерігати у людей, які слухають важку музику (реп або рок). З іншого боку, твори Моцарта або Баха чинять абсолютно протилежний вплив [60].

Отже, музика може викликати різні емоції, від радості до смутку, і впливати на настрій людини, а музичне сприйняття охоплює кілька аспектів, таких як емоційний відгук, пам'ять, увага та когнітивне сприйняття.

Кілька досліджень показали, що музичні уподобання можуть бути пов'язані з певними рисами особистості. У результаті досліджень А. Норта виявлено, що прихильники класичної музики та джазу вирізняються

креативністю, фанати поп-музики працюватимуть, а похмурі на вигляд шанувальники heavy-metal насправді добрі та м'які. Вчений показав, що зв'язок між рисами характеру та музичними уподобаннями має універсальний характер, і якщо не брати до уваги різницю у віці, люди, які віддають перевагу одній і тій самій музиці, напроцуд схожі. На думку А. Норта, любов до тієї чи іншої музики говорить про людину більше, ніж національність чи професія [34,62].

Важливим фактором є також те, що музичні уподобання формуються впродовж усього життя і пов'язані зі спогадами та досвідом. При цьому люди, які віддають перевагу складним і абстрактним музичним стилям, як-от джаз або класична музика, можуть мати високий інтелект і відкритість до нового досвіду. Водночас, перевага популярної музики може бути пов'язана з екстраверсією і соціальністю [19].

З'ясувалося, що чим вищий інтелект, то складніший для сприйняття музиці віддає перевагу людина. Так, власники високого інтелекту часто є поціновувачами класичної музики, а також джазу. Інтелект вище середнього спостерігається також серед меломанів, які люблять рок, всіляку альтернативну музику, а також, абсолютно несподівано, хеві-метал. Любителі музики, що володіють високим IQ - це люди з тонкою душевною організацією, які не надто схильні до спілкування. Водночас слухачі простішої музики (поп, R'n'B, хіп-хоп) мають невисокий IQ, зате вони більш відкриті для спілкування і не страждають від зниженої самооцінки. Відповідно, такі люди частіше досягають успіху [16,68].

Інше дослідження зв'язку музичних уподобань і рівня IQ показало, що якщо IQ трохи вищий або нижчий за 100, то музичні напрямки, яким надають перевагу, - це реп, хіп-хоп, дабстеп, поп. За 115-130 зазвичай слухають легкий рок, альтернативу, інді, інструментальну музику, що не дратує і не напружує, є легкою і приємною для середньостатистичної людини. Результат 130 і вище свідчить про пристрасть до важкої музики, до складної для сприйняття, яку не кожен в змозі зрозуміти і насолоджуватися її прослуховуванням [66,70].

Психологи встановили, що формування музичних уподобань пов'язане так само з тим, що музика може чинити значний вплив на настрій та емоційний стан. Швидке і ритмічне звучання може підвищувати настрій і енергію, в той час як повільна і мелодійна музика може допомогти розслабитися і заспокоїтися. Усвідомлене використання музики як інструменту для регулювання настрою може бути корисним способом справлятися зі стресом і покращувати якість життя [26].

Таким чином, проблема музичних уподобань пов'язана з амбівалентністю психологічного підґрунтя: з одного боку раціональні судження про явище культури, суб'єктивна зумовленість структури психіки суб'єкта музичного сприйняття, а з другого - емоційне осягнення, фізіологічна виразність, тобто важливу роль у формуванні музичних уподобань відіграє культурний контекст, емоції, психомоторика, риси особистості, спогади й досвід. При цьому музичні вподобання формуються впродовж усього життя і можуть стати частиною соціальної ідентичності, формуючи групи людей зі спільними смаками та інтересами.

1.2. Поняття «індивідуально-типологічні особливості» в психологічній науці

Уже в працях давньогрецьких учених з'явилися спостереження за індивідуально-типологічними особливостями особистості, які зберегли актуальність до теперішнього часу. При цьому розвиток поглядів на індивідуально-типологічні особливості особистості базується на тому, що в їхній основі лежать морфофізіологічні чинники, які проявляються насамперед в організації душевного життя та поведінці.

Отже, у психологічній науці під індивідуально-типологічними особливостями особистості розуміють первинні характеристики індивідуальності, що формуються на базі природних властивостей, відображають як загальне, так і поодинокі в людині та мають різний ступінь

вираженості, визначаючи в такий спосіб особливість і неповторність кожної людини.

Андросюк В. Г. вказував, що індивідуально-типологічні особливості особистості - це ієрархічно впорядкована система властивостей усіх щаблів розвитку матерії - фізичних, біохімічних, фізіологічних, нейродинамічних, психодинамічних, особистісних, групових і суспільно-історичних властивостей [3].

У рамках ціннісного підходу, К.Г. Юнг, розглядаючи індивідуально-типологічні особливості, пропонував групування окремих особистісних властивостей і підструктур, але через призму цільного суб'єкта, який відрізняється від інших суб'єктів не лише за темпераментом і характером, а й за специфічним способом життя, способом сприйняття навколишнього світу, світоглядом тощо [5].

Г. Олпорт досліджуючи індивідуально-типологічні особливості вважав, що вони розглядатися відповідно до відмінностей у ціннісних системах різних індивідуумів. На думку вченого, індивідуально-типологічні особливості можна уявити як найскладніші, найглибинніші особистісні риси або диспозиції, які слугують головним критерієм віднесення людини до певного типу [17].

Дж. Л. Адамс розглядав індивідуально-типологічні особливості як особливу складову особистості, що описує певні схильності людини щодо її способу мислення, почуттів і поведінки [9].

К. Роджерс вважав, що ядром індивідуально-типологічних особливостей особистості є Я-концепція, або Самість, яка представляє собою концепцію людини про те, що вона з себе представляє. Ця система включає в себе Я-реальне - ті характеристики, які людина сприймає як частину себе, зокрема - набір «рольових образів Я» (батька, чоловіка, службовця, спортсмена тощо), відображених у різних життєвих контекстах. Вона також включає в себе Я-ідеальне - ті характеристики, які людина хотіла б мати, але поки що не має. Ці характеристики людина цінує і прагне ними володіти [2].

У рамках концепції А. Маслоу індивідуально-типологічні особливості розглядалися через модель ієрархії потреб [23].

У рамках типологічного підходу індивідуально-типологічні особливості включають характер спрямованості особистості, її інтереси, ідейні орієнтири та переконання, а також відповідність культурно зумовленим типам світогляду.

Так, Е. Шпрангера, розглядаючи індивідуально-типологічні особливості особистості, виділив типи особистості, на основі універсальних ціннісних орієнтацій. Вчений уточнював, що виокремлені індивідуально-типологічні особливості притаманні певною мірою всім людям і є стрижневими в людському житті, але водночас у різних людей спостерігаються ті чи інші комбінації цих особливостей [65].

М.А. Нестеренко розглядав індивідуально-типологічні особливості особистості через призму типів розумової активності та індивідуальності в ухваленні управлінських рішень. Вчений вказував, що особистості зі спокійним типом розумової активності надають перевагу колективному обговоренню рішень; збуджений тип розумової активності під час ухвалення рішень націлений на швидкість, оперативність та особисту ініціативу; активний тип розумової діяльності в питаннях ухвалення рішень підходить із відповідальністю, детально опрацьовує план із реальним виконанням [63].

Відповідно до теорії індивідуальних відмінностей, індивідуально-типологічні особливості особистості включають такі психологічні відмінності, як характер, темперамент, здібності, нахили та інтереси особистості, що об'єднуються в певну типологію.

Своєю чергою, відповідно до гуморальної теорії, індивідуально-типологічні особливості особистості, зокрема типи темпераменту залежать від того, яка з рідин в організмі переважає: сангвінічний - переважання крові, холеричний - жовчі, меланхолійний - чорної жовчі, флегматичний – слизу [49].

У рамках морфологічної теорії індивідуально-типологічні особливості особистості пов'язуються з її статуєю, тобто конституційними

особливостями, де певні типи були характерні для людей з конкретною конституцією тіла [20].

Представники фізіологічної теорії розглядали індивідуально-типологічні особливості особистості через призму особливостей вищої нервової діяльності, виокремлюючи три властивості нервових процесів - силу, врівноваженість і рухливість. У рамках цієї теорії вченими було встановлено, що індивідуально-типологічні відмінності сприяють тому, що одні особистості можуть переносити великі навантаження і за сильних подразників, інші за сильних подразників впадають у гальмівний стан [56].

У теорії особистості Г. Айзенка під час вивчення індивідуально-типологічних особливостей особистості демонструється поєднання типів, що впливає на поведінку людини. Учений виокремлював серед індивідуально-типологічних особливостей комбінації вираженості рівнів екстраверсії та інтроверсії з рівнями нейротизму, які розглядались як типи темпераменту - сангвінік, холерик, флегматик і меланхолік [1].

У вітчизняній психологічній науці в дослідженні індивідуально-типологічних особливостей особистості робили наголос на пізнанні та вимірюванні індивідуальних варіацій характеру, знань, умінь, здібностей, смислів, переживань, мотивів, цілей та інших стійких внутрішніх змістовно-смыслових, або особистісних, структур індивідуальної психіки людини [39].

Водночас К. Леонгард розглядаючи індивідуально-типологічні особливості особистості робив акцент на особливостях характеру, а конкретно на акцентуації, що являла собою крайні варіанти норми окремих рис характеру [23].

Згідно з теорією діяльності, можливості об'єктивного дослідження індивідуально-типологічних особливостей особистості можна знайти в процесах практичної діяльності. Представники цієї теорії уточнювали, що індивідуально-типологічні особливості - це структура людських властивостей, що показують «глибину» особистості та суб'єкта діяльності. При цьому одним із важливих індикаторів індивідуально-типологічних особливостей є

активність творчої діяльності людини, втілення, реалізація в ній усіх величезних можливостей історичної природи людини.

У рамках цієї теорії, індивідуально-типологічні особливості особистості розглядаються як вроджені та набуті унікальні властивості, які є умовами психічної активності людини і визначають специфіку виконання нею будь-якої діяльності [41].

Когнітивна теорія особистості розглядаючи індивідуально-типологічні особливості робила акцент на інтелектуальних процесах, що впливають на поведінку людини. У цій теорії будь-яку людину порівнюють із вченим, який перевіряє гіпотези про природу речей і робить прогноз майбутніх подій у властивій тільки своєму типу манері. Будь-яка подія відкрита для багаторазового індивідуального інтерпретування [43].

У. Джемс представляв індивідуально-типологічні особливості сумою всього того, що людина може визначити і назвати своїм. Вчений пов'язував індивідуально-типологічні особливості з поняттям самосвідомості, тому розглядав ці особливості через призму соціальних взаємин, де індивідуально-типологічні особливості виступали в ролі системи, що визначає соціальну поведінку. Самооцінка, ідентифікації самої особистості, що утворюються шляхом оцінювання індивідом інших людей і навпаки, є головним індикатором для формування індивідуально-типологічних особливостей і навпаки [18].

До індивідуально-типологічних особливостей особистості так само заведено відносити особистісні риси як стійкі, повторювані в різних ситуаціях особливості поведінки індивіда.

У психологічній науці індивідуально-типологічні особливості особистості розглядають із погляду складових психічної діяльності конкретної людини, особливостей її психічного стану, її міжособистісних і особистісно-соціальних стосунків, що дають змогу описувати й прогнозувати її поведінку, напрямок і динаміку психічного розвитку.

У психології індивідуально-типологічні особливості розглядаються так само, як біологічно зумовлені особливості (темперамент, задатки, найпростіші потреби); соціально зумовлені особливості (спрямованість, моральні якості, світогляд); індивідуальні особливості різноманітних психічних процесів; досвід (обсяг і якість наявних знань, навичок, вмінь і звичок) [59].

Таким чином, індивідуально-психологічні особливості - це первинні характеристики, вроджені, природні та набуті унікальні властивості, які мають різний ступінь вираженості, відображають як загальне, так і одиничне в людині, визначають її неповторність і є умовами психічної активності, тобто включають біологічно та соціально зумовлені особливості, досвід та індивідуальні особливості різних психічних процесів.

1.3. Індивідуальні та типологічні особливості особистості

Особистість кожної людини наділена тільки її притаманним поєднанням індивідуальних рис і типологічних особливостей, які утворюють її індивідуальність, становлять своєрідність людини, її відмінність від інших людей. Індивідуальні та типологічні особливості проявляються в рисах темпераменту, характеру, звичках, переважних інтересах, схильностях, у якостях пізнавальних процесів (сприйняття, пам'яті, мислення, уяви), у здібностях, індивідуальному стилі діяльності тощо.

Розглянемо характеристики зазначених індивідуально-типологічних особливостей особистості.

Темперамент – сукупність індивідуально-психологічних характеристик, що виявляються у силі, швидкості та врівноваженості нервових процесів [12].

Водночас дослідження типів темпераменту дозволили виявити важливі риси особистості, що належать до кожного з цих типів темпераменту і допомагають визначити домінуючий тип темпераменту у людини, а саме рівень екстраверсії – інтроверсії та емоційної стабільності – нестабільності.

Зазначимо, що екстраверсія – це спрямованість психічної енергії назовні на об'єкт (предмет, людина, ідея, явище, система тощо), готовність

взаємодіяти з об'єктом, тоді як інтроверсія – це спрямованість психічної енергії людини всередину, на сприйняття співвідношень між об'єктами (простір, час, відносини), при цьому мотивуюча сила належить суб'єкту, а об'єкт має лише другорядне значення [24].

Так, Г. Айзенк розглядав екстраверсію - як спрямованість особистості на оточуючих людей і події, інтроверсію - спрямованість особистості на її внутрішній світ. Учений наголошував на тому, що екстраверт товариський, імпульсивний, відкритий у почуттях, чуйний, життєрадісний, упевнений у собі, прагне лідерства, має багато друзів, нестриманий, прагне розваг, любить ризикувати, дотепний, не завжди обов'язковий; він має слабкий самоконтроль, але добру пристосовність до середовища; володіє більшою терпимістю до болю, але меншою терпимістю до сенсорної депривації, унаслідок чого не переносить монотонності, частіше відволікається під час роботи. Натомість інтроверт спокійний, урівноважений, миролюбний, його дії продумані та раціональні, високо цінує етичні норми, любить планувати майбутнє, не любить хвилювань, дотримується заведеного життєвого порядку, занурений у себе, зазнає труднощів, встановлюючи контакти з людьми та адаптуючись до реальності, суворо контролює свої почуття і рідко поводить себе агресивно, обов'язковий [13,52].

При цьому емоційна стабільність розглядається як витриманість, емоційна зрілість, спокій, стійкість, що виражається в працездатності, ригідності, орієнтованості на реальність. Протилежністю емоційної стабільності є емоційна нестійкість, що виражається в імпульсивності, домінуванні емоційних переживань, зміні настроїв, дратівливості, стомлюваності, нестійкості в інтересах, низькій толерантності щодо фрустрації.

В свою чергу, емоційно стабільні особистості – це люди, які не схильні до занепокоєності, стійкі щодо зовнішніх впливів, вони викликають довіру, схильні до лідерства. У такої особистості емоційна реакція за силою і тривалістю відповідає фактору, що викликав дану емоційну реакцію, тобто

коли причина вичерпала себе, емоція згасає і людина повертається до рівноваги. Тоді як емоційно нестабільні люди чутливі, занадто емоційні, тривожні, схильні хворобливо переживати невдачі та засмучуватися через дрібниці, тому у такої особистості реакція часто не відповідає подразникові за характером [33].

Необхідно зазначити, оскільки темперамент - це динамічний бік особистості, що виражається в імпульсивності, темпах психічної діяльності, що яскраво характеризує поведінку людини. Дослідники виокремлюють у структурі темпераменту три сфери: психомоторну, інтелектуальну та комунікативну, що включають такі характеристики: ергійність (витривалість людини, як у розумовому, так і у фізичному плані), пластичність (здатність психіки легко пристосовуватися до нових умов, що змінюються: у поведінці, у пізнавальних процесах), швидкість (темپ реакцій і поведінки, у якому протікають психічні процеси) та емоційність (вразливість, імпульсивність, чуйність до емоційних впливів і можливої незручності) [36,37].

Водночас характер - це психічна властивість особистості, що визначає лінію поведінки людини і виражається в її стосунках: до навколишнього світу, до самої себе [47].

Характер являє собою сукупність порівняно стійких рис і якостей особистості, що постійно виявляються, і які зумовлюють особливості її індивідуальної та соціальної поведінки і взаємодії з іншими людьми.

Характер людини складається з поєднання багатьох властивостей або рис, які, як правило, утворюють протилежні пари (позитивне – негативне) і поділяються на чотири групи [51]:

1. Риси характеру, що виражають ставлення особистості до праці: працьовитість – лінь, ініціативність – консервативність, сумлінність – безвідповідальність тощо [25].

2. Риси характеру, що виражають ставлення особистості іншим людям, до колективу, до суспільства: товариськість – замкнутість, колективізм – індивідуалізм, тактовність – нетактовність, правдивість – брехливість,

ввічливість – грубість, чуйність – жорстокість, щирість – лицемірство, доброзичливість – заздрість і тощо [15,69].

3. Риси характеру, що виражають ставлення особистості до себе: самокритичність – некритичність, вимогливість – невимогливість, скромність – хвалькість, зарозумілість тощо.

4. Риси характеру, що виражають ставлення людини до речей: акуратність – неохайність, ощадливість – необережність, економність – марнотратство, щедрість – скупість тощо [51].

Характер може включати такі складові [57]:

- Моральні якості: чесність, справедливість, доброта, милосердя, відповідальність, щирість, вірність, повага до інших людей.
- Емоційна стійкість – це здатність керувати своїми почуттями та емоціями, пристосовуватися до змін, зберігати спокій та оптимізм у стресових ситуаціях.
- Соціальні якості: комунікативні навички, вміння слухати та розуміти інших людей, шанобливе ставлення до думки інших, вміння працювати в команді, дипломатія, вміння налагоджувати контакти – все це соціальні навички, які можуть входити до складу характеру [58].
- Інтелектуальні якості: вміння аналізувати, вирішувати проблеми, вчитися, розвиватися, знаходити творчі підходи до вирішення завдань.
- Воля і наполегливість: здатність встановлювати цілі, досягати їх, долати труднощі, не здаватися.
- Самоконтроль і самодисципліна: здатність контролювати себе, свої вчинки, емоції, дотримуватися встановлених правил та принципів [44].
- Духовність: набір цінностей, вірувань, переконань, які допомагають людині знаходити сенс у житті, визначати особистість, приймати життєві рішення.

Р. Кеттел розглядаючи характер робив акцент не тільки на вираженості окремих факторів (товариськість, сміливість, домінантність, підозрілість, дипломатичність, самотійність, інтелектуальність, мрійливість,

дипломатичність, сприйнятливість нового, безтурботність, сміливість у соціальних контактах, емоційна чутливість, тривожність, напруженість, самодисципліна, моральна нормативність), але і їх поєднань, що утворюють симптомокомплекси комунікативних, інтелектуальних, емоційних та регуляторних особистісних властивостей [14,61].

В той же час, під здібностями маються на увазі індивідуально-типологічні особливості особистості, що виражають його готовність до успішного виконання та оволодіння певним видом діяльності.

Здібності - складне синтетичне освіту, яке включає у собі цілу низку даних, без яких людина був би здатний до будь-якої конкретної діяльності, і властивостей, що виробляються лише процесі певним чином організованої діяльності [4,11].

Здібності забезпечують успішність соціального буття людини і завжди входять до структури різних видів діяльності, визначаючи її зміст, тому можна виділити такі типи здібностей [7, 21]:

1. Здібності, необхідні фахівцям сфери «людина – знакова система», які пов'язані з умінням створювати, вивчати та використовувати різні знакові системи;
2. Здібності, необхідні фахівцям сфери «людина – техніка», куди включаються вміння та навички необхідні при взаємодії з технікою, її використанням чи конструюванням;
3. Здібності, необхідні фахівцям сфери «людина – природа», куди включаються вміння та навички необхідні взаємодії з різними явищами неживої та живої природи [8];
4. Здібності, необхідні фахівцям сфери «людина – художній образ», що пов'язані з вміннями та навичками у різних видах художньо-творчої праці;
5. Здібності, необхідні фахівцям сфери "людина - людина", тобто при взаємодії з людьми [22].

Ще однією індивідуально-типологічною особливістю є схильність особистості. Схильності - вибіркова спрямованість індивіда на певну

діяльність, що спонукає нею займатися. Основою схильностей є глибока стійка потреба індивіда у тій чи іншій діяльності, прагнення вдосконалювати вміння та навички, пов'язані з цією діяльністю [40].

Схильності – прагнення як до результату, до самого процесу, це те, що людина робить, а також бажання, спонукання, потреби у певних видах діяльності. Справжня схильність зазвичай поєднує у собі стійкий інтерес до тих чи інших явищ дійсності та стійке прагнення самому діяти у цьому напрямі. Розглядаючи дані індивідуально-типологічні особливості вчені наголошують на їх зв'язку з певною професійною діяльністю та виділяють такі види схильностей: до роботи з людьми; до роботи із технікою; до роботи з умовними знаками; до роботи з рослинами та тваринами; до роботи із художніми образами [45,50].

Слід зазначити, що з індивідуально-типологічних особливостей виділяють також інтереси особистості. Інтерес - це вибіркове ставлення особистості до об'єкта в силу його життєвого значення та (або) емоційної привабливості. Інтереси є емоційним проявом пізнавальної потреби людини, вони проявляються як позитивний емоційний фон, який забарвлює процес пізнання [30,42].

У психології під інтересом розуміється активна пізнавальна спрямованість особистості до того чи іншого предмету, позитивне ставлення до певної галузі праці, прагнення до пізнання в певному напрямі.

Зміст та характер інтересів безпосередньо пов'язані з мотивами та потребами людини, що дає можливість їх розрізняти за змістом (наприклад, література, музика, техніка тощо), за широтою (різносторонні чи вузькі), за глибиною (глибокі чи поверхневі), за тривалістю (стійкі та нестійкі) [29].

Водночас Д. Голланд виділяв наступні типи особистості, враховуючи характеристики інтересів, схильностей та здібностей [6,54]:

Реалістичний тип не соціальний, емоційно стабільний, орієнтований на сьогодні. Його представники займаються конкретними об'єктами і їх практичним використанням: інструментами, різними речами, тваринами,

машинами. Віддають перевагу професіям, які вимагають моторних навичок, спритності, конкретності.

Інтелектуальний тип — орієнтований на розумову працю. Він несоціальний, аналітичний, раціональний, незалежний, оригінальний. У нього переважають теоретичні і, в деякій мірі, практичні цінності. Роздумам про проблему він надає більшу перевагу у порівнянні з заняттями по реалізації зв'язаних з нею рішень. Йому подобається розв'язувати завдання, які вимагають абстрактного мислення [20].

Соціальний тип — ставить перед собою такі цілі і завдання, які дозволяють йому встановити тісний контакт з навколишнім середовищем. Володіє соціальними вміннями і потребує соціальних контактів. Рисами його характеру є соціальність, бажання навчати і виховувати, гуманність, жіночність. Заняття, яким даний тип надає найбільшу перевагу — це навчання, лікування, обслуговування. Представники цього типу намагаються триматися осторонь від інтелектуальних проблем. Проблеми вони вирішують, опираючись переважно на емоції, почуття і вміння спілкуватися, їм притаманні хороші вербальні і відносно слабкі невербальні здібності.

Конвенційний тип - віддає перевагу чітко структурованій діяльності. З оточуючого середовища він вибирає цілі, задачі і цінності, які формуються із звичаїв і обумовлені станом суспільства. У відповідності з цим його підхід до проблем носить стереотипний практичний і конкретний характер. Спонтанність і оригінальність йому не характерні. В значній мірі для нього характерні ригідність, консерватизм, залежність [53].

Підприємницький тип - вибирає цілі, цінності і задачі, які дозволяють йому проявити енергію, ентузіазм, імпульсивність, домінантність, реалізувати любов до пригод. Віддає перевагу чисто «чоловічим», керівним ролям, в яких він може задовольнити свої потреби в домінантності і визнанні. Йому не подобаються заняття, пов'язані з ручною працею, а також ті, що вимагають посидючості, великої концентрації уваги й інтелектуальних зусиль. Віддає перевагу невизначеним вербальним задачам, які пов'язані з керівництвом,

високим статусом і владою. Найбільших досягнень добивається в управлінні, бізнесі і спорті.

Артистичний тип - відхиляється від чітко структурованих проблем і видів діяльності, що передбачають велику фізичну силу. В спілкуванні з оточуючими опирається на свої безпосередні почуття, емоції, інтуїцію і уяву. Йому властиві складні погляди на життя, гнучкість, незалежність рішень [46,55].

Таким чином, індивідуальні та типологічні особливості особистості виявляються в межах темпераменту (екстраверсії – інтроверсії, емоційної стабільності – нестабільності, ергічності, пластичності, швидкості та емоційності), характеру (товариськість, сміливість, домінантність, підозрілість, дипломатичність та самостійність тощо), переважаючих інтересах, схильностях, індивідуальному стилі діяльності.

Висновки до першого розділу

Проблема вивчення та дослідження музичних уподобань полягає у тому, що музичні уподобання розуміються як вибір людиною музичного твору, що відповідає очікуванням слухача і його повторне звернення до цього музичного твору або жанру, надання йому вищої оцінки, а тому одні слухачі зазвичай віддають перевагу м'якій та емоційно глибокій музиці, тоді як інших приваблює музика з вираженою структурною складністю та інтенсивністю. При цьому будучи частиною певної субкультури музичні уподобання відіграють важливу роль у соціальній ідентифікації, яка включає об'єктивні та суб'єктивні чинники, але слухачі мало обізнані про різні музичні напрями і є пасивними споживачами масової музики, тобто важливу роль у формуванні музичних уподобань відіграє культурний контекст, емоції, тип нервової системи, риси особистості, спогади й досвід.

В психологічній науці індивідуально-типологічні особливості розглядаються як ієрархічно впорядкована система вроджених та набутих унікальних фізичних, біохімічних, фізіологічних, нейродинамічних,

психодинамічних, особистісних, групових і суспільно-історичних властивостей, які є складовими психічної діяльності конкретної людини, тобто визначають умови психічної активності, особливості психічного стану, міжособистісних і особистісно-соціальних стосунків, специфіку виконання будь-якої діяльності, а також дають змогу описувати й прогнозувати поведінку, напрямок і динаміку психічного розвитку.

Індивідуальні та типологічні особливості особистості проявляються в рисах темпераменту (екстраверсії – інтроверсії, емоційної стабільності – нестабільності, ергічності, пластичності, швидкості та емоційності), характеру (товариськість, сміливість, домінантність, підозрілість, дипломатичність, самостійність, інтелектуальність, мрійливість, дипломатичність, сприйнятливність нового, безтурботність, сміливість у соціальних контактах, емоційна чутливість, тривожність, напруженість, самодисципліна, моральна нормативність), переважних інтересах, схильностях, здібностях, що спонукають займатися і відображаються у типах певної діяльності; якостях пізнавальних процесів (сприйняття, пам'яті, мислення, уяви) тощо.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ІНДИВІДУАЛЬНО- ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА МУЗИЧНИХ УПОДОБАНЬ

2.1. Організація дослідження взаємозв'язку індивідуально- типологічних особливостей та музикальних уподобань

Організація дослідження це цілеспрямований процес, досягнення усвідомлено поставленої мети, а саме теоретичного обґрунтування та емпіричного дослідження взаємозв'язку індивідуально-типологічних особливостей та музикальних уподобань, тобто це процес, спрямований на пошук нового, на творчість, на відкриття невідомого, на висунення оригінальних ідей, на нове освітлення розглянутих питань в роботі. Організація дослідження включає строгу доказовість, сукупність наукових методів, всебічно обґрунтованих та зведених в єдину систему, сукупність понять, строго визначених термінів, пов'язаних між собою, послідовне обґрунтування зроблених узагальнень і висновків.

На першому-підготовчому етапі дослідження проводився аналіз наукової літератури, що дозволив обґрунтувати мету і завдання, а також визначити предмет і об'єкт дослідження. Отже, підготовчий етап включав аналіз науково-методичної літератури і використовувався з метою отримання вихідних даних для різнобічного дослідження взаємозв'язку індивідуально-типологічних особливостей та музикальних уподобань. По даній проблемі всього проаналізовано 70 літературних джерел. Вивчення результатів досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів дозволило оцінити стан досліджуваної проблеми і розглянути в теоретичній частині роботи:

- проблему вивчення та дослідження музичних уподобань;
- поняття «індивідуально-типологічні особливості» в психологічній науці;
- структуру індивідуально-типологічних особливостей особистості.

Другий діагностично-дослідницький етап дослідження взаємозв'язку індивідуально-типологічних особливостей дозволило: сформулювати дослідницькі задачі; визначити контингент дослідження, розробити психолого-діагностичний алгоритм, здійснити збір емпіричних даних та їх обробку.

Дослідницька робота проводилась зі здобувачами психологами, які навчаються на факультеті психології та соціальної роботи ОНУ імені І.І. Мечникова та здобувачів Одеської національної музичної академії імені А.В. Нежданової. Вибірку досліджуваних склали здобувачі у складі 60 осіб віком від 17 до 22 років, які дали згоду давати інформацію за запитом дослідника. При цьому для достовірності отриманих даних кількість здобувачів психологів та здобувачів Одеської національної музичної академії у вибірці була розподілена порівну.

Третій - аналітико-інтерпретаційний етап полягав у диференціації та структуризації отриманих результатів дослідження, а саме інтерпретації результатів та формулюванні загальних висновків.

Таким чином, теоретико-емпіричне дослідження взаємозв'язку індивідуально-типологічних особливостей та музикальних уподобань проходило в три етапи: на першому-підготовчому етапі дослідження проводився аналіз наукової літератури, що дозволив обґрунтувати мету і завдання, а також визначити предмет і об'єкт дослідження; на другому-діагностично-дослідницькому етапі дослідження проводилось формування дослідницьких задач, що дозволило визначити контингент дослідження, розробити психолого-діагностичний алгоритм, а потім здійснити збір емпіричних даних та їх обробку; на третьому- аналітико-інтерпретаційному етапі відбулись інтерпретація результатів та формулювання загальних висновків.

2.2. Методи дослідження взаємозв'язку індивідуально-типологічних особливостей та музикальних уподобань

На другому етапі ґрунтуючись на здійсненому в першому розділі дослідженні наукової літератури було підібрано методики для аналізу взаємозв'язку індивідуально-типологічних особливостей та музикальних уподобань:

1. Методика ОФДСІ або опитувальник формально-динамічних властивостей індивідуальності використовується для діагностики таких аспектів темпераменту: ергічність (сила), пластичність, швидкість та емоційність. Опитувальник містить «контрольну шкалу», що дозволяє виключати з обробки результати діагностики тих респондентів, які мають явно неадекватну оцінку своєї поведінки. Респондента пропонується відповісти на 150 питань, спрямованих на з'ясування звичайного способу поведінки. На основі цих 150 питань розроблено 13 шкал (показників), які дають цілісну картину вираженості формально-динамічних властивостей особистості. Для підрахунку балів за тією чи іншою шкалою використовуються ключі. Спочатку необхідно перекодувати деякі відповіді, зазначені у ключі для цієї шкали. Підрахунок балів провадиться шляхом підсумовування всіх балів за цією шкалою. Необхідно пам'ятати, що випробувані, які мають за контрольною шкалою 18 балів і більше, з подальшої обробки виключаються, як не здатні, через надмірну соціальну бажаність адекватно оцінювати свою поведінку.

2. Особистісний опитувальник Г. Айзенка ЕРІ спрямований на діагностику характеристик темпераменту, що можна представити за допомогою двох головних факторів: екстраверсії (інтроверсії) і нейротизму (емоційна нестабільність-стабільність):

- Екстраверт впевнений у собі, ризикує, гарячкуватий, діє під впливом моменту, імпульсивний, безтурботний, оптимістичний, любить спілкуватись. Його емоції та почуття не контролюються;

- Інтроверт — спокійний, стриманий й віддалений від усіх, крім самих близьких людей. Він завжди контролює свої почуття, рідко буває агресивним, любить порядок та серйозність прийняття рішень;

- Нейротизм (емоційна нестабільність-стабільність) - емоційна збудженість, схильність до психопатології в емоційній сфері. Індивід з вираженим нейротизмом емоційно нестійкий і характеризується переважно невольовою, а емоційною регуляцією.

Автор пов'язує екстраверсію та інтроверсію з вираженістю процесів збудження й гальмування в корі головного мозку. При цьому типових екстраверта та інтроверта він розглядає як полярно протилежні особистості. Фактори екстраверсія-інтроверсія й емоційна нестабільність-стабільність (нейротизм) вважають незалежними, і в сполученні вони можуть характеризувати той чи інший тип особистості.

Опитувальник Айзенка містить 57 запитань, з яких за 24 запитаннями оцінюються екстраверсія-інтроверсія, інші 24 запитання характеризують нестабільність-стабільність, а останні 9 - входять в шкалу відвертості і вірогідності результатів дослідження. Обробку опитувальника проводять за допомогою ключа й починають її із шкали відвертості (В). Якщо в респондента за шкалою (В) 5 балів або більше, результати його відповідей не використовуються, а йде пошук причин невідвертих відповідей. Потім підраховуються бали за шкалою екстраверсії. Якщо кількість балів 12 і більше, то респондента можливо вважати екстравертом, менше 12 балів - інтровертом. Такі самі оцінки застосовуються й для шкали нейротизму: якщо 12 балів і більше - нейротизм, менше - емоційна стабільність.

3. 16 факторний особистісний опитувальник Р.Б. Кеттелла дозволяє з'ясувати особливості характеру особистості, як індивідуально-типологічної особливості. Опитувальник Кеттелла 16 pf - одна з найбільш відомих багатofакторних методик, створена в рамках об'єктивного експериментального підходу до дослідження особистості. Відповідно до теорії особистісних рис Р.Б. Кеттелла, особистість складається з стабільних, стійких,

взаємозалежних елементів (властивостей або рис), які визначають її внутрішню сутність і поведінку. Відмінності у поведінці людей пояснюються відмінностями у виразності особистісних характеристик.

Респондента пропонується відповісти на 187 питань, а потім занести в реєстраційний бланк один з варіантів відповіді на запитання "так", "не знаю", "ні" (або "а", "в", "с"), де співпадіння по "а" и "с" дають 2 бали, "в" - 1 бал. У фактора В всі збіги у відповідях дають 1 бал. При інтерпретації отриманих результатів доцільно використовувати не тільки вираженість окремих факторів, але і їх поєднання, що утворюють симптомокомплекси комунікативних, інтелектуальних, емоційних та вольових рис характеру. У цьому слід враховувати як полюсні значення чинників, так й середні. Групу комунікативних рис утворюють такі чинники: А – товариськість Н – сміливість, Е – доміантність, L – підозрілість, N – дипломатичність, Q2 – самостійність; до групи інтелектуальних рис входять такі фактори: В – інтелектуальність, М – мрійливість, N – дипломатичність, Q1 – сприйнятливості нового; у групі емоційних рис поєднуються такі фактори: С – емоційна стійкість, F – безтурботність, Н – сміливість у соціальних контактах, I – емоційна чутливість, О – тривожність, Q4 – напруженість; у групу вольових рис характеру входять такі фактори: Q3 – самодисципліна, G – моральна нормативність.

4. Методика «Типологія особистості та привабливе професійне середовище» (автор Д. Голланд) спрямована на визначення типології доміантних інтересів, схильностей та здібностей особистості. Відповідно до найбільш привабливого професійного середовища, Д. Голланд виділяє такі типи особистості: реалістичний, інтелектуальний, соціальний, конвенціальний, практичний, артистичний. Респондентам необхідно з кожної пари 84 професій вибрати тільки одну, яка найбільше приваблює: "а" чи "б". Вибір необхідно зробити з кожної пари. На вибір рішення витрачається не більше 15 секунд. На виконання завдання відводиться 10-20 хв. За кожним типом можна набрати максимально 14 балів.

5. Методика "Музична крамниця", що дозволяє вивчити практико-орієнтовані уподобання, виявити реальний вибір музичних орієнтацій, які характеризують музичні смаки особистості. Стимулювальний матеріал становили три (можливо й більше) серії по вісім музичних фрагментів, кожен з яких відображає жанр або самостійний напрям музичного мистецтва. Пред'явлення фрагментів здійснювалось індивідуально в аудіозаписі послідовно по одному зразку музики з кожної серії завдань. Музичні напрями, які використовувались в побудові діагностики операційного компонента музичних смаків особистості: народна вокально-хорова та інструментальна музика; класична вокально-інструментальна музика; сучасна класика авангардного напрямку; сучасна розважальна (масова) музика; духовна музика (музика для медитації).

Критерії оцінювання:

- низький рівень музично-естетичних вподобань характеризується вибором лише розважальних зразків музичного мистецтва (1 бал);
- середній рівень - вибір двох зразків різних напрямків музичної творчості (2 бали);
- високий рівень - прояв інтересу до трьох (і більше) різних музичних напрямків (жанрів) із наданням переваги класичним творам (3 бали).

Згідно з зазначеними напрямками обираєте декілька відрізків музики та надаєте респондентам.

Таким чином, для дослідження індивідуально-типологічних особливостей використовувались: методика ОФДСІ для діагностики таких аспектів темпераменту, як ергічність (сила), пластичність, швидкість та емоційність; особистісний опитувальник Г. Айзенка ЕРІ спрямований на діагностику таких характеристик темпераменту, як екстраверсія (інтроверсія) і нейротизм (емоційна нестабільність-стабільність); 16 факторний особистісний опитувальник Р.Б. Кеттелла, що дозволяє з'ясувати особливості характеру особистості; методика «Типологія особистості та привабливе професійне середовище» (автор Д. Голланд) спрямована на визначення

типології домінантних інтересів, схильностей та здібностей особистості, а також для дослідження музикальних уподобань використовувалась методика "Музична крамниця".

Висновки до другого розділу

Організація дослідження взаємозв'язку індивідуально-типологічних особливостей та музикальних уподобань проходила в три етапи: на першому- підготовчому етапі дослідження проводився аналіз наукової літератури, що дозволив обґрунтувати мету і завдання, а також визначити предмет і об'єкт дослідження; на другому - діагностично-дослідницькому етапі дослідження проводилось формування дослідницьких задач, що дозволило визначити контингент дослідження (здобувачі психологи ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова та здобувачі ОНМА імені А.В. Нежданової у складі 60 осіб віком від 17 до 22 років), розробити психолого-діагностичний алгоритм, а потім здійснити збір емпіричних даних та їх обробку; на третьому- аналітико- інтерпретаційному етапі відбулись інтерпретація результатів та формулювання загальних висновків.

Методи дослідження взаємозв'язку індивідуально-типологічних особливостей та музикальних уподобань включали методики, що спрямовані на діагностику певних особливостей темпераменту: методика ОФДСІ та опитувальник ЕРІ Г. Айзенка; методику, що спрямована на діагностику особливостей характеру: 16 факторний особистісний опитувальник Р.Б. Кеттелла; методику, що спрямована на визначення типології домінантних інтересів, схильностей та здібностей особистості: «Типологія особистості та привабливе професійне середовище» (автор Д. Голланд); методику, що спрямована на дослідження музикальних уподобань: методика "Музична крамниця".

РОЗДІЛ 3. ЕМПЕРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА МУЗИЧНИХ УПОДОБАНЬ

3.1. Аналіз дослідження характеристик темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей

Для дослідження таких аспектів темпераменту, як ергічність (сила), пластичність, швидкість та емоційність як індивідуально-типологічних особливостей була використана методика ОФДСІ або опитувальник формально-динамічних властивостей індивідуальності. Результати дослідження даних аспектів темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей здобувачів психологів представлено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Аспекти темпераменту як індивідуально-типологічні особливості здобувачів психологів

Показники	Середнє значення	Середня похибка	Медіана	Ст. відхилення
Ергічність	7,87	0,24	8,5	1,31
Соціальна ергічність	9	0,20	9	1,08
Пластичність	5,87	0,34	6	1,83
Соціальна пластичність	9,33	0,23	9	1,24
Темп	5,57	0,25	6	1,36
Соціальний темп	9,83	0,19	9	1,02
Емоційність	6,33	0,24	6	1,32
Соціальна емоційність	6,43	0,42	6	1,35

Як можна побачити із таблиці 3.1, середнє значення 7,87 та медіана 8,5 за шкалою «Ергічність» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даного аспекту темпераменту, а отже, в них від бажання освоїти конкретні питань будуть проявлятися спрага до діяльності, прагнення до розумової діяльності, високий тонус та активація, легкість розумового пробудження.

Як видно із таблиці 3.1, середнє значення 9 та медіана 9 за шкалою «Соціальна ергічність» показують, що у здобувачів психологів високий рівень прояву даного аспекту темпераменту, а отже, в них є потреба в соціальному контакті, спрага освоєння соціальних форм діяльності, товариськість, освоєння світу через комунікацію.

Як можна побачити із таблиці 3.1, середнє значення 5,87 та медіана 6 за шкалою «Пластичність» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даного аспекту темпераменту, а отже, вони можуть легко перемикаватися з одного виду діяльності на інший, швидко переходити з одних форм мислення на інші, але при необхідності можуть також займатися і монотонною роботою.

Як видно із таблиці 3.1, середнє значення 9,33 та медіана 9 за шкалою «Соціальна пластичність» показують, що у здобувачів психологів високий рівень прояву даного аспекту темпераменту, а отже, вони мають широкий набір комунікативних програм, їм притаманне автоматичне включення в соціальні зв'язки, легкість вступу в соціальні контакти, легкість перемикання в процесі спілкування і комунікативна імпульсивність, в них у наявності велика кількість комунікативних заготовок.

Як можна побачити із таблиці 3.1, середнє значення 5,57 та медіана 6 за шкалою «Темп» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даного аспекту темпераменту, а отже, у певних умовах здійснення предметної діяльності в них проявляється висока швидкість виконання операцій, моторно-рухова швидкість, висока психічна швидкість, а в інших обставинах – вони показують сповільненість дій, низьку швидкість моторно-рухових операцій.

Як видно із таблиці 3.1, середнє значення 9,83 та медіана 9 за шкалою «Соціальний темп» показують, що у здобувачів психологів високий рівень прояву даного аспекту темпераменту, а отже, в них виявлена мовнорухлива швидкість, швидкість говоріння, високі швидкості і можливості мовленнєвого апарату.

Як можна побачити із таблиці 3.1, середнє значення 6,33 та медіана 6 за шкалою «Емоційність» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даного аспекту темпераменту, а отже, в них спостерігається збалансованість у прояві чутливості до розбіжностей між задуманим і очікуваним, планованим і результатами реальної дії, тому при невдачах можуть зберігати спокій, впевненість у собі і їх емоційне реагування відповідає ступеню значущості певної справи для них.

Як видно із таблиці 3.1, середнє значення 6,43 та медіана 6 за шкалою «Соціальна емоційність» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даного аспекту темпераменту, а отже, вони проявляють помірну емоційність у комунікативній сфері, помірну чутливість до невдач і впевненість у собі у спілкуванні.

Результати дослідження загального розподілу даних аспектів темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей у групі здобувачів психологів показано на рисунку 3.1.

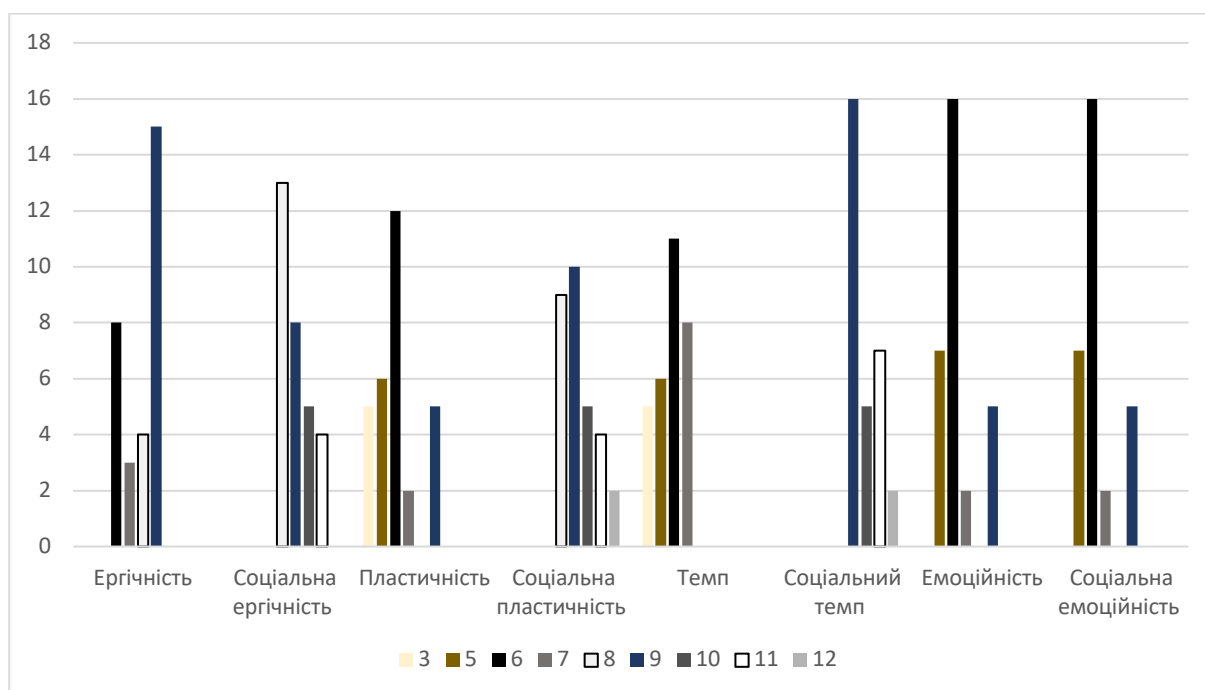

Рис. 3.1. Розподіл аспектів темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей у групі здобувачів психологів

На рисунку 3.1. видно, що у групі здобувачів психологів за показником ергічності 15 респондентів мають 9 балів, тобто показують високий рівень даного аспекту темпераменту, 8 респондентів мають 6 балів та 4 респонденти – 8 балів, а 3 респонденти – 7 балів, тобто більшість здобувачів психологів мають середній рівень прояву даного аспекту темпераменту; проте за показником соціальної ергічності 13 респондентів мають 8 балів, 5 респондентів – 10 балів, 8 респондентів – 9 балів і 4 респонденти – 11 балів, тобто більшість респондентів мають високий рівень прояву даного аспекту темпераменту. Зазначимо, що за показником пластичності у групі здобувачів психологів – 12 респондентів мають 6 балів, 6 респондентів – 5 балів, 5 респондентів – 3 бали та 9 балів, 2 респонденти мають 7 балів, тобто більшість респондентів мають середній рівень прояву даного аспекту темпераменту; проте за показником соціальної пластичності 10 респондентів мають 9 балів, 9 респондентів – 8 балів, 5 респондентів – 10 балів, 4 респонденти – 11 балів і 2 респонденти – 12 балів, тобто найбільша кількість здобувачів психологів мають високий рівень прояву даного аспекту темпераменту. У групі здобувачів психологів за показником темпу 11 респондентів мають 6 балів, 8 респондентів – 7 балів, 6 респондентів – 5 балів і 5 респондентів – 3 бали, тобто найбільша кількість має середній рівень даного аспекту темпераменту; проте за показником соціального темпу 16 респондентів мають 9 балів, 7 респондентів мають 11 балів, 5 респондентів – 10 балів, 2 респонденти – 12 балів, тобто у всіх респондентів виявлений високий рівень прояву даного аспекту темпераменту. Необхідно вказати, що у групі здобувачів психологів за показником емоційності 16 респондентів мають 6 балів, 7 респондентів – 5 балів, 5 респондентів – 9 балів і 2 респонденти – 10 балів, тобто більшість респондентів мають середній рівень даного аспекту темпераменту; проте за показником соціальної емоційності 16 респондентів мають 6 балів, 7 респондентів – 5 балів, 5 респондентів – 9 балів і 2 респонденти – 10 балів, тобто і за цим аспектом респонденти показують середній рівень.

Результати дослідження даних аспектів темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей здобувачів музичної академії представлено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

**Аспекти темпераменту як індивідуально-типологічні особливості
здобувачів музичної академії**

Показники	Середнє значення	Середня похибка	Медіана	Ст. відхилення
Ергічність	4,9	0,356709	4	1,95
Соціальна ергічність	5,87	0,33471	6	1,83
Пластичність	9	0,20	9	1,08
Соціальна пластичність	5,57	0,25	6	1,36
Темп	9,33	0,23	9	1,24
Соціальний темп	10,23	0,18	10,5	1,01
Емоційність	8,97	0,18	9	1,00
Соціальна емоційність	8,43	0,09	8	0,50

Як можна побачити із таблиці 3.2, середнє значення 4,9 та медіана 4 за шкалою «Ергічність» показують, що у здобувачів музичної академії низький рівень прояву даного аспекту темпераменту, а це означає низьку залученість в процесі певної діяльності, пасивність, небажання розумової напруги.

Як видно із таблиці 3.2, середнє значення 5,87 та медіана 6 за шкалою «Соціальна ергічність» показують, що у здобувачів музичної академії середній рівень прояву даного аспекту темпераменту, а отже, в них є потреба в соціальному контакті, вони проявляють товариськість, намагаються через комунікацію освоювати світ, але іноді проявляється бажання відходу від соціально-активних форм поведінки.

Як можна побачити із таблиці 3.2, середнє значення 9 та медіана 9 за шкалою «Пластичність» показують, що у здобувачів музичної академії високий рівень прояву даного аспекту темпераменту, а отже, вони легко перемикаються з одного виду діяльності на інший, в процесі взаємодії з

предметним середовищем швидко переходять з одних форм мислення на інші і показують прагнення до різноманітності форм предметної діяльності.

Як видно із таблиці 3.2, середнє значення 5,57 та медіана 6 за шкалою «Соціальна пластичність» показують, що у здобувачів музичної академії середній рівень прояву даного аспекту темпераменту, а отже, вони показують легкість вступу в соціальні контакти, легкість перемикання в процесі спілкування, але це не виключає труднощі в підборі форм соціальної взаємодії і прагнень до підтримання монотонних контактів.

Як можна побачити із таблиці 3.2, середнє значення 9,33 та медіана 9 за шкалою «Темп» показують, що у здобувачів музичної академії високий рівень прояву даного аспекту темпераменту, а отже, вони показують високий темп поведінки, високу швидкість виконання операцій при здійсненні предметної діяльності, моторно-рухову швидкість.

Як видно із таблиці 3.2, середнє значення 10,23 та медіана 10,5 за шкалою «Соціальний темп» показують, що у здобувачів музичної академії високий рівень прояву даного аспекту темпераменту, а отже, вони показують високі швидкості і можливості мовленнєвого апарату.

Як можна побачити із таблиці 3.2, середнє значення 8,97 та медіана 9 за шкалою «Емоційність» показують, що у здобувачів музичної академії середній рівень прояву даного аспекту темпераменту, але даний рівень може підвищуватись в залежності від обставин, а отже, в них спостерігається відповідність емоційного реагування ступеню значущості певної справи для них, тобто при високій значущості буде проявлятися висока чутливість до розбіжності між задуманим і очікуваним, планованим і результатами реальної дії, високе занепокоєння з приводу роботи, чутливість до невдач.

Як видно із таблиці 3.2, середнє значення 8,43 та медіана 8 за шкалою «Соціальна емоційність» показують, що у здобувачів музичної академії середній рівень прояву даного аспекту темпераменту, а отже, у комунікативній сфері вони проявляють помірну емоційність, чутливість до невдач і впевненість у собі.

Результати дослідження загального розподілу даних аспектів темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей у групі здобувачів музичної академії показано на рисунку 3.2.

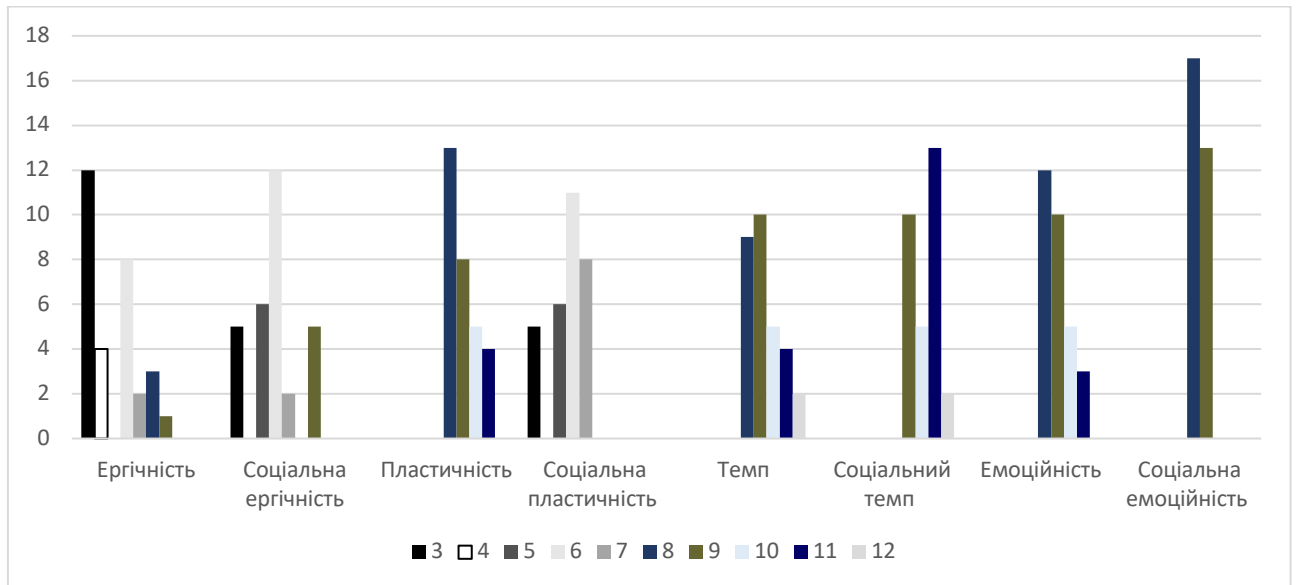

Рис. 3.2. Розподіл аспектів темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей у групі здобувачів музичної академії

На рисунку 3.1. видно, що у групі здобувачів музичної академії за показником ергічності 12 респондентів мають 3 бали, тобто показують низький рівень даного аспекту темпераменту, 4 респонденти мають 4 бали, 8 респондентів – 6 балів, 3 респонденти – 8 балів, 2 респонденти мають – 7 балів 1 респондент – 9 балів, тобто найбільша кількість здобувачів музичної академії мають середній рівень прояву даного аспекту темпераменту; проте за показником соціальної ергічності 12 респондентів мають 6 балів, 6 респондентів – 5 балів, 5 респондентів - 3 бали і 9 балів, 2 респонденти - 7 балів, тобто більшість респондентів мають знову ж таки середній рівень прояву даного аспекту темпераменту. Зазначимо, що за показником пластичності у групі здобувачів музичної академії – 13 респондентів мають 8 балів, 8 респондентів – 5 балів, 5 респондентів – 10 балів, 4 респонденти -11 балів, тобто більшість респондентів мають середній рівень прояву даного аспекту темпераменту; проте за показником соціальної пластичності 11 респондентів мають 6 балів, 8 респондентів – 7 балів, 6 респондентів – 9 балів,

5 респондентів – 3 бали, тобто найбільша кількість здобувачів музичної академії мають середній рівень прояву даного аспекту темпераменту. У групі здобувачів музичної академії за показником темпу 10 респондентів мають 9 балів, 9 респондентів – 8 балів, 5 респондентів – 10 балів, 4 респонденти -11 балів і 2 респонденти – 12 балів, тобто найбільша кількість має високий рівень даного аспекту темпераменту; проте за показником соціального темпу 13 респондентів мають 11 балів, 10 респондентів мають 9 балів, 5 респондентів – 10 балів, 2 респонденти – 12 балів, тобто у всіх респондентів виявлений високий рівень прояву даного аспекту темпераменту. Необхідно вказати, що у групі здобувачів музичної академії за показником емоційності 12 респондентів мають 8 балів, 10 респондентів – 9 балів, 5 респондентів – 10 балів і 3 респонденти – 11 балів, тобто більшість респондентів мають високий рівень даного аспекту темпераменту; проте за показником соціальної емоційності 17 респондентів мають 8 балів і 13 респондентів – 9 балів, тобто за цим аспектом респонденти показують середній рівень.

Для виявлення відмінностей між двома групами в аспектах темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей в роботі представлений порівняльний аналіз за Спірменом в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

Порівняльний аналіз аспектів темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей в двох групах

Показники	Середнє здобувачі психологи	Середнє здобувачі музичної академії	t-критерій Стюдента	p-значення
Ергічність	7,87	4,9	6,91	0,01
Соціальна ергічність	9	5,87	8,06	0,01
Пластичність	5,87	9	8,06	0,01
Соціальна пластичність	9,33	5,57	11,22	0,01
Темп	5,57	9,33	11,22	0,01
Соціальний темп	9,83	10,23	1,53	0,09

Показники	Середнє здобувачі психологи	Середнє здобувачі музичної академії	t-критерій Стюдента	p-значення
Емоційність	6,33	8,97	8,70	0,01
Соціальна емоційність	6,43	8,43	8,13	0,01

Як можна побачити в таблиці 3.3, є статистично значуща відмінність між показниками ергічності у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=6,91$, тобто у здобувачів психологів рівень потреби в освоєнні предметного світу, прагненні до розумової і фізичної праці вище ніж у здобувачів музичної академії.

Як видно з таблиці 3.3, є статистично значуща відмінність між показниками соціальної ергічності у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=8,06$, тобто у здобувачів психологів рівень потреби в соціальних контактах, освоєння світу через комунікацію вище ніж у здобувачів музичної академії.

Як можна побачити в таблиці 3.3, є статистично значуща відмінність між показниками пластичності у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=8,06$, тобто здобувачам музичної академії легше перемикатися з одного предмета на інший, вони швидше переходять в процесі взаємодії з предметним середовищем з одних способів мислення на інші ніж здобувачі психологи.

Як видно з таблиці 3.3, є статистично значуща відмінність між показниками соціальної пластичності у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=11,22$, тобто здобувачам психологам легше перемикатися в процесі спілкування від однієї людини до іншої, вони більше схильні до різноманітності комунікативних програм ніж здобувачі музичної академії.

Як можна побачити в таблиці 3.3, є статистично значуща відмінність між показниками темпу у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії

на рівні $p \leq 0,01$, де $t=11,22$, тобто у здобувачів музичної академії швидкість моторно-рухових актів при виконанні предметної діяльності вище ніж у здобувачів психологів.

Як видно з таблиці 3.3, немає статистично значущих відмінностей між показниками соціального темпу у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії, тобто досліджувані в обох групах показують високий рівень прояву мовнорухливих актів у процесі спілкування.

Як можна побачити в таблиці 3.3, є статистично значуща відмінність між показниками емоційності у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=8,70$, тобто у здобувачів музичної академії рівень загальної емоційності та чутливості до невдачі в роботі вище ніж у здобувачів психологів.

Як видно з таблиці 3.3, є статистично значуща відмінність між показниками соціальної емоційності у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=8,13$, тобто у здобувачів музичної академії в комунікативній сфері емоційна чутливість до невдач вище ніж у здобувачів психологів.

Таким чином, у здобувачів психологів вище рівень предметної та соціальної ергічності, соціальної пластичності, а у здобувачів музичної академії вище рівень пластичності, темпу, емоційності і соціальної емоційності. Проте у процесі спілкування досліджувані в обох групах показують високий рівень прояву мовнорухливих актів.

Для дослідження екстраверсії/інтроверсії і нейротизму (емоційна нестабільність-стабільність) як характеристик темпераменту був використаний особистісний опитувальник Г. Айзенка ЕРІ. Результати дослідження даних характеристик темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей здобувачів психологів представлено в таблиці 3.4.

**Характеристики темпераменту як індивідуально-типологічні
особливості здобувачів психологів**

Показники	Середнє значення	Середня похибка	Медіана	Ст. відхилення
Екстраверсія/ інтроверсія	14,4	0,54	14	2,97
Нейротизм (емоційна нестабільність- стабільність)	6,87	0,15	7	0,82

Як можна побачити із таблиці 3.4, середнє значення 14,4 та медіана 14 за шкалою «Екстраверсія/інтроверсія» показують, що у здобувачів психологів виявлена помірна екстраверсія, тобто вони впевнені у собі, оптимістичні, люблять спілкуватись, можуть діяти в деяких обставинах під впливом моменту імпульсивно.

Як видно із таблиці 3.4, середнє значення 6,87 та медіана 7 за шкалою «Нейротизм» показують, що у здобувачів психологів мало виражений нейротизм, тобто вони емоційно стійкі, характеризуються переважно вольовою регуляцією.

Результати дослідження особливостей прояву даних характеристик темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей в групі здобувачів психологів представлено на рисунку 3.3.

На рисунку 3.3. видно, що за показником екстраверсії/інтроверсії у групі здобувачів психологів 6 респондентів мають 12 балів та 18 балів, 4 респонденти мають 14 балів, 15 балів та 19 балів, 3 респонденти мають 13 балів, 2 респонденти 11 балів і 1 респондент має 10 балів, тобто за даним показником більшість респондентів має помірний рівень екстраверсії, 10 респондентів мають виражений рівень і 3 помірний рівень інтроверсії.

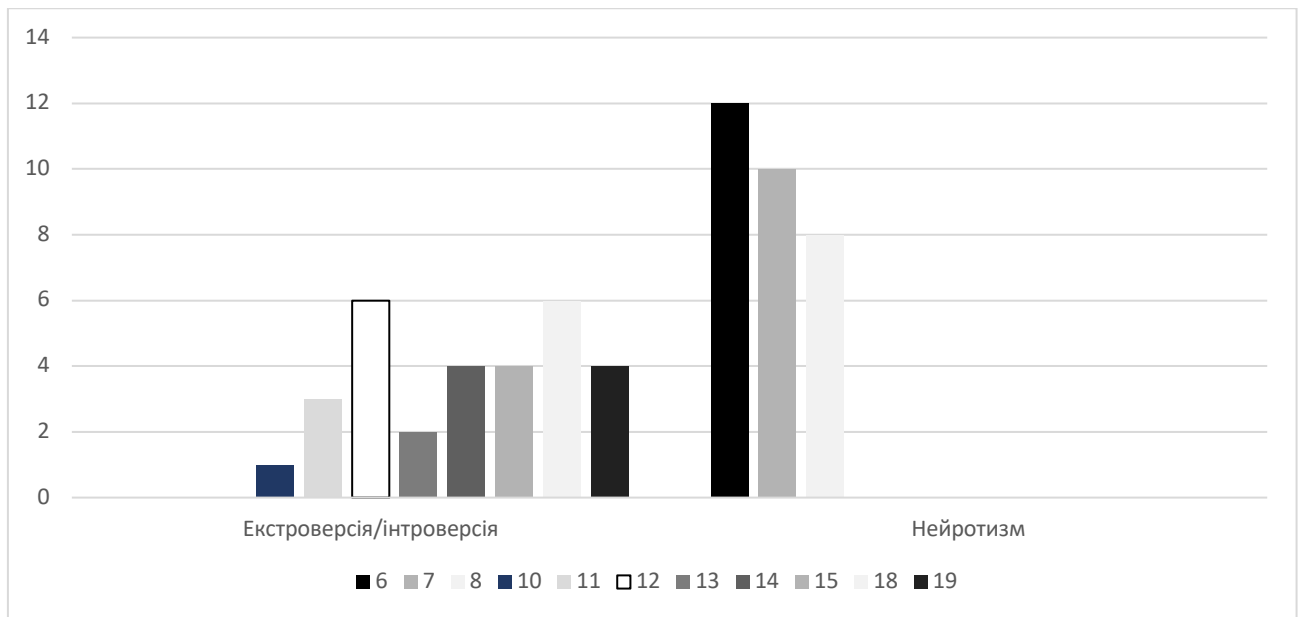

Рис. 3.3. Особливості прояву характеристик темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей в групі здобувачів психологів

За показником нейротизму у групі здобувачів психологів 12 респондентів мають 6 балів, 10 респондентів 7 балів та 8 респондентів – 8 балів, тобто у 22 респондентів у групі мало виражена емоційна нестійкість, і тільки 8 респондентів мають помірний рівень нейротизму.

Результати дослідження даних характеристик темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей здобувачів музичної академії представлено в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5.

Характеристики темпераменту як індивідуально-типологічні особливості здобувачів музичної академії

Показники	Середнє значення	Середня похибка	Медіана	Ст. відхилення
Екстраверсія/інтроверсія	6	0,72	5	3,96
Нейротизм (емоційна нестабільність-стабільність)	9,37	0,27	9	1,47

Як можна побачити із таблиці 3.5, середнє значення 6 та медіана 5 за шкалою «Екстраверсія/інтроверсія» показують, що у здобувачів музичної

академії виражена інтроверсія, тобто вони віддалені від усіх, крім самих близьких людей, рідко бувають агресивними, люблять порядок та серйозні у прийнятті рішень.

Як видно із таблиці 3.5, середнє значення 9,37 та медіана 9 за шкалою «Нейротизм» показують, що у здобувачів музичної академії виявлений помірний нейротизм, тобто вони у певних моментах демонструють емоційну збудженість, емоційну нестійкість, і характеризуються незначною емоційною регуляцією.

Результати дослідження особливостей прояву даних характеристик темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей в групі здобувачів музичної академії представлено на рисунку 3.4.

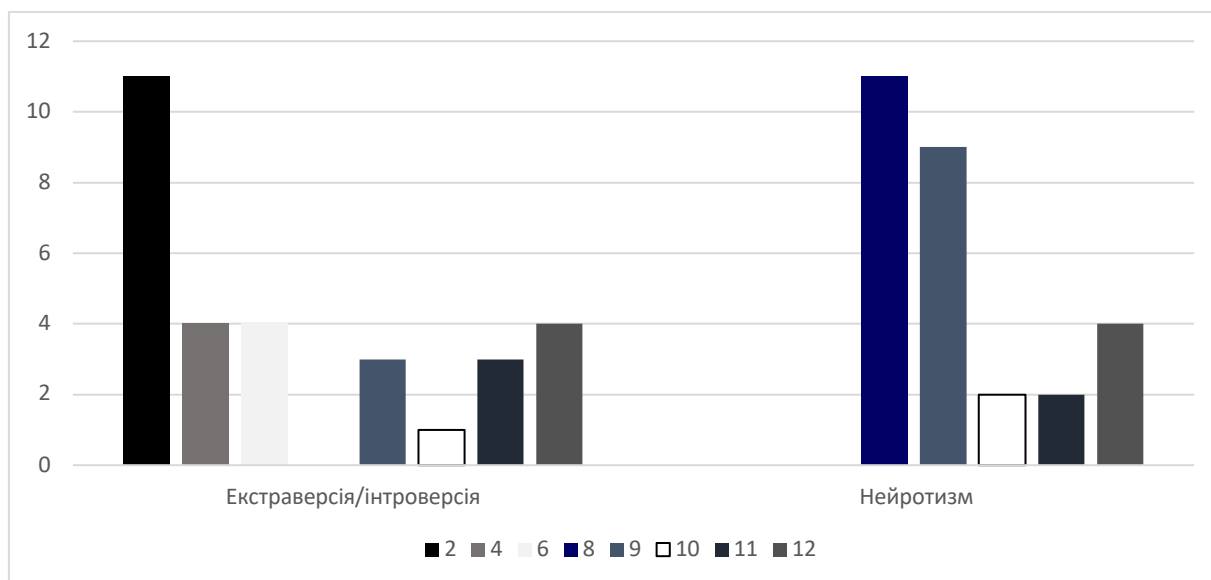

Рис. 3.4. Особливості прояву характеристик темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей в групі здобувачів музичної академії

На рисунку 3.4. видно, що за показником екстраверсії/інтроверсії у групі здобувачів музичної академії 11 респондентів мають 2 бали, 4 респонденти мають 4 бали, 6 балів та 12 балів, 3 респонденти мають 9 балів та 8 балів, 1 респондент має 10 балів, тобто за даним показником 7 респондентів мають помірний рівень інтроверсії, 8 респондентів мають виражений рівень, більша кількість мають вкрай виражений рівень інтроверсії і 4 респонденти мають

помірний рівень екстраверсії. За показником нейротизму у групі здобувачів психологів 11 респондентів мають 11 балів, 9 респондентів 9 балів, 4 респонденти – 12 балів та 2 респонденти – 8 балів та 10 балів, тобто у 24 респондентів у групі помірний рівень емоційної нестійкості, і тільки 4 респонденти мають виражений рівень нейротизму.

Для виявлення відмінностей між двома групами в характеристиках темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей був використаний порівняльний аналіз за Спірменом. Результати порівняння представлено в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6.

Порівняльний аналіз характеристик темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей в двох групах

Показники	Середнє здобувачі психологи	Середнє здобувачі музичної академії	t-критерій Стюдента	p-значення
Екстраверсія/інтроверсія	14,4	6	9,30	0,01
Нейротизм (емоційна нестабільність-стабільність)	6,87	9,37	8,12	0,01

Як можна побачити в таблиці 3.6, є статистично значуща відмінність між показниками екстраверсії/інтроверсії у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=9,30$, тобто здобувачі психологи є екстравертами, тоді як здобувачі музичної академії є інтровертами.

Як видно з таблиці 3.6, є статистично значуща відмінність між показниками нейротизму у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=8,12$, тобто у здобувачів музичної академії рівень емоційної нестійкості, збудливості вище ніж у здобувачів психологів.

Таким чином, здобувачі психологи є екстравертами, тоді як здобувачі музичної академії є інтровертами, де більшість здобувачів психологів має помірний рівень екстраверсії, а здобувачів музичної академії мають

виражений рівень інтроверсії; у здобувачів музичної академії рівень емоційної нестійкості, збудливості вище ніж у здобувачів психологів.

3.2. Аналіз дослідження особливостей характеру, схильностей та інтересів особистості як індивідуально-типологічних особливостей

Для дослідження особливостей характеру як індивідуально-типологічних особливостей був використаний 16 факторний особистісний опитувальник Р. Б. Кеттелла. Результати дослідження особливостей характеру як індивідуально-типологічних особливостей здобувачів психологів представлено в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7.

Особливості характеру як індивідуально-типологічні особливості здобувачів психологів

Показники	Середнє значення	Середня похибка	Медіана	Ст. відхилення
Фактор А	7,43	0,25	8	1,36
Фактор В	6,63	0,19	6,5	1,03
Фактор С	7,97	0,21	8	1,13
Фактор Е	7,43	0,18	7	0,97
Фактор F	7,97	0,12	8	0,67
Фактор G	10	0,17	10	0,95
Фактор Н	9,6	0,14	9	0,77
Фактор І	6,3	0,17	6	0,95
Фактор L	4,3	0,17	4	0,92
Фактор М	7,17	0,20	7	1,09
Фактор N	6,83	0,23	7	1,23
Фактор О	4,8	0,17	5	0,93
Фактор Q1	8,13	0,21	8	1,14
Фактор Q2	7,43	0,18	7	0,97
Фактор Q3	7,27	0,19	7	1,02
Фактор Q4	6,73	0,19	7	1,02
Фактор MD	6,83	0,15	7	0,83

Примітка: Фактор А - замкнутість-товариськість, Фактор В- інтелектуальність, Фактор С- емоційна стійкість-нестійкість, Фактор Е - підпорядкованість – домінантність, Фактор F - стриманість – експресивність, Фактор G - підвласність почуттям - висока нормативність поведінки, Фактор Н - нерішучість – сміливість, Фактор І - жорстокість – чутливість, Фактор L - довірливість – підозріливість, Фактор М - практичність - розвинута уява, Фактор N - прямолінійність – дипломатичність, Фактор О - впевненість у собі – тривожність, Фактор Q1 -

консерватизм – радикалізм, Фактор Q2 - конформізм – нонконформізм, Фактор Q3 - низький самоконтроль - високий самоконтроль, Фактор Q4 - розслаблення – напруженість, Фактор MD-адекватність самооцінки.

Як можна побачити із таблиці 3.7, середнє значення 7,43 та медіана 8 за шкалою «Замкнутість-товариськість» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даної особливості характеру, а це означає, що у деяких ситуаціях вони відкриті і добросердні, показують природність і невимушеність у поведінці, уважність у стосунках, активні у вирішеннях конфліктів, але можуть бути скептично налаштовані до деяких людей, суворо їх оцінювати і бажати побути на самоті.

Як видно із таблиці 3.7, середнє значення 6,63 та медіана 6,5 за шкалою «Інтелектуальність» показують, що у здобувачів психологів високий рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони показують абстрактність мислення, кмітливість і здатність швидко навчатися.

Як можна побачити із таблиці 3.7, середнє значення 7,97 та медіана 8 за шкалою «Емоційна стійкість-нестійкість» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даної особливості характеру, а отже, в них помірна толерантність до фрустрації, вони емоційно зрілі, реалістично налаштовані, але у деяких випадках можуть бути у полоні почуттів, тому будуть проявляти роздратованість.

Як видно із таблиці 3.7, середнє значення 7,43 та медіана 7 за шкалою «Підпорядкованість – домінантність» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони сором'язливі, схильні давати дорогу іншим, тактовні, але незалежні в судженнях і поведінці, свій хід думок схильні вважати законом для себе.

Як можна побачити із таблиці 3.7, середнє значення 7,97 та медіана 8 за шкалою «Стриманість – експресивність» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони характеризуються розсудливістю, обережністю, енергійністю, для них емоційно значимі соціальні контакти, вони турбуються про майбутнє, а

динамічність спілкування сприяє тому, що вони часто стають ентузіастами групової діяльності.

Як видно із таблиці 3.7, середнє значення 10 та медіана 10 за шкалою «Підвласність почуттям - висока нормативність поведінки» показують, що у здобувачів психологів високий рівень прояву даної особливості характеру, а отже, для них характерно осмислене додержання норм і правил поведінки, наполегливість у досягненні мети, точність, відповідальність, ділова спрямованість.

Як можна побачити із таблиці 3.7, середнє значення 9,6 та медіана 9 за шкалою «Нерішучість – сміливість» показують, що у здобувачів психологів високий рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони соціально сміливі, активні, готові мати справу з незнайомими обставинами і людьми.

Як видно із таблиці 3.7, середнє значення 6,3 та медіана 6 за шкалою «Жорстокість – чутливість» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони характеризуються мужністю, реалістичністю суджень, спрямованістю на заступництво, розвиненою здатністю до емпатії, співчуття, співпереживання і розуміння інших людей.

Як можна побачити із таблиці 3.7, середнє значення 4,3 та медіана 4 за шкалою «Довірливість – підозріливість» показують, що у здобувачів психологів низький рівень прояву даної особливості характеру, а це означає, вони характеризуються відвертістю, довірливістю, доброзичливістю щодо інших людей, терпимістю, поступливістю, тому легко ладнають з людьми і добре працюють в колективі.

Як видно із таблиці 3.7, середнє значення 7,17 та медіана 7 за шкалою «Практичність - розвинута уява» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони практичні, добросовісні, мають розвинену уяву, орієнтуванні на свій внутрішній світ та на зовнішню реальність, додержують загальноприйнятих норм і високий творчий потенціал.

Як можна побачити із таблиці 3.7, середнє значення 6,83 та медіана 7 за шкалою «Прямолінійність – дипломатичність» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даної особливості характеру, а отже, їм властива природність поведінки, а також вони характеризуються проникливістю, розумним і сентиментальним підходом до подій і оточуючих людей.

Як видно із таблиці 3.7, середнє значення 4,8 та медіана 5 за шкалою «Впевненість у собі – тривожність» показують, що у здобувачів психологів низький рівень прояву даної особливості характеру, але з імовірністю підвищення даного показнику, а отже, загалом вони спокійні, впевнена у собі, але іноді може проявлятися тривожність та вразливість.

Як можна побачити із таблиці 3.7, середнє значення 8,13 та медіана 8 за шкалою «Консерватизм – радикалізм» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони характеризуються стійкістю до традиційних труднощів, аналітичністю мислення, схильні до експериментування, спокійно сприймають нове, але не все сприймають на віру, тому намагаються бути добре поінформованими.

Як видно із таблиці 3.7, середнє значення 7,43 та медіана 7 за шкалою «Конформізм – нонконформізм» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони можуть йти за суспільною думкою, можуть працювати і приймати рішення разом з іншими людьми, але можуть самі приймати рішення і самі діяти, а також маючи власну думку, вона не намагається нав'язати її оточуючим.

Як можна побачити із таблиці 3.7, середнє значення 7,27 та медіана 7 за шкалою «Низький самоконтроль - високий самоконтроль» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони мають розвинутий самоконтроль, показують точність виконання соціальних вимог з одного боку, а з іншого - слідують своєму уявленню про себе, їм властиві цілеспрямованість й інтегрованість.

Як видно із таблиці 3.7, середнє значення 6,73 та медіана 7 за шкалою «Розслаблення – напруженість» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даної особливості характеру, а отже, їм властиві розслабленість, задоволеність, але може проявлятися напруженість, фрустрованість, наявність збудження і неспокою із-за підвищеної мотивації, якщо вони незадоволені станом речей і хочуть це змінити.

Як можна побачити із таблиці 3.7, середнє значення 6,83 та медіана 7 за шкалою «Адекватність самооцінки» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони адекватно оцінюють свої можливості.

Результати розподілу даних особливостей характеру як індивідуально-типологічних особливостей у групі здобувачів психологів представлено на рисунку 3.5.

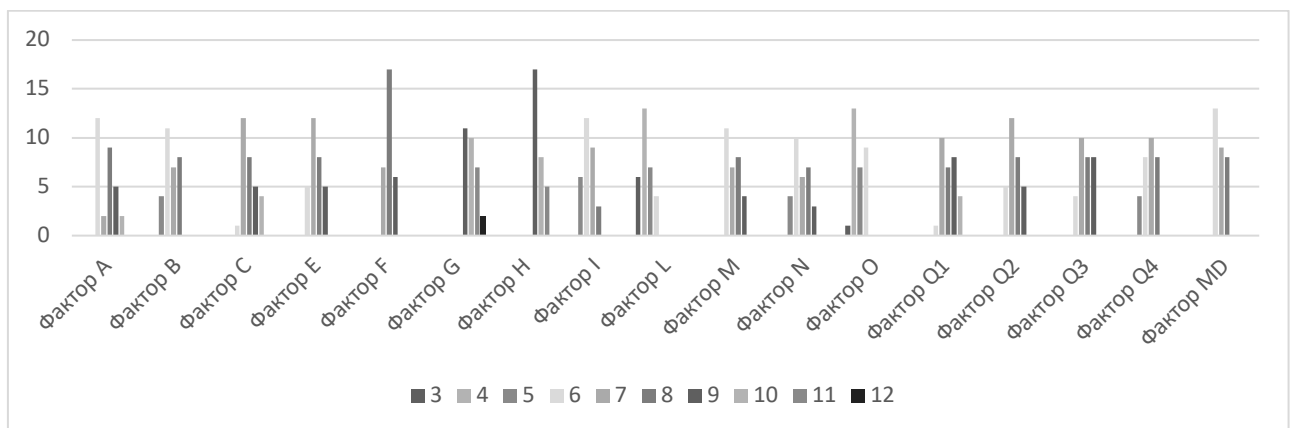

Рис. 3.5. Розподіл особливостей характеру як індивідуально-типологічних особливостей у групі здобувачів психологів

На рисунку 3.5. видно, що у групі здобувачів психологів у 7 респондентів значно виражена товариськість, у 9 респондентів виявлена висока толерантність до фрустрації та стриманість, у 5 респондентів добре проявлені владність, незалежність та самовпевненість, демонструють нонконформізм, 6 респондентів виявлена висока імпульсивність, безпечність, а також всі респонденти демонструють високу нормативність поведінки та соціальну сміливість, активність, 4 респонденти мають дуже розвинену уяву і

орієнтовані на свій внутрішній світ, 3 респонденти демонструють високий рівень дипломатичності, 12 респондентів налаштовані критично і більше схильні до експериментування, 8 респондентів мають високий самоконтроль. Також 19 респондентів характеризуються значною відвертістю та довірливістю, а 14 респондентів характеризуються значною холоднокрівністю, спокоєм та впевненістю у собі. Всі інші респонденти мають помірні показники за даними факторами або загалом по всім особливостям характеру.

Результати дослідження особливостей характеру як індивідуально-типологічних особливостей здобувачів музичної академії представлено в таблиці 3.8.

Таблиця 3.8.

**Особливості характеру як індивідуально-типологічні особливості
здобувачів музичної академії**

Показники	Середнє значення	Середня похибка	Медіана	Ст. відхилення
Фактор А	7,17	0,22	7	1,21
Фактор В	6,6	0,20	6,5	1,07
Фактор С	6,5	0,32	7	1,74
Фактор Е	7,27	0,14	7	0,74
Фактор F	9,7	0,13	10	0,70
Фактор G	4,27	0,14	4	0,79
Фактор Н	9,97	0,14	10	0,77
Фактор І	9,6	0,14	9	0,77
Фактор L	4,03	0,12	4	0,67
Фактор М	10,8	0,16	11	0,85
Фактор N	6,23	0,23	6	1,25
Фактор О	5,4	0,09	5	0,50
Фактор Q1	9,67	0,14	9,5	0,76
Фактор Q2	9,1	0,12	9	0,66
Фактор Q3	6,33	0,21	6	1,12
Фактор Q4	6,8	0,19	7	1,06
Фактор MD	6,87	0,16	7	0,86

Примітка: Фактор А - замкнутість-товариськість, Фактор В- інтелектуальність, Фактор С- емоційна стійкість-нестійкість, Фактор Е - підпорядкованість – домінантність, Фактор F - стриманість – експресивність, Фактор G - підвласність почуттям - висока нормативність поведінки, Фактор Н - нерішучість – сміливість, Фактор І - жорстокість – чутливість, Фактор L - довірливість – підозріливість, Фактор М - практичність - розвинута уява, Фактор N -

прямолінійність – дипломатичність, Фактор О - впевненість у собі – тривожність, Фактор Q1 - консерватизм – радикалізм, Фактор Q2 - конформізм – нонконформізм, Фактор Q3 - низький самоконтроль - високий самоконтроль, Фактор Q4 - розслаблення – напруженість, Фактор MD-адекватність самооцінки.

Як можна побачити із таблиці 3.8, середнє значення 7,17 та медіана 7 за шкалою «Замкнутість-товариськість» показують, що у здобувачів музичної академії середній рівень прояву даної особливості характеру, а це означає, вони характеризуються комунікабельністю, невимушеністю у поведінці переживанням яскравих емоцій, схильністю відгукуватись на деякі події, але можуть демонструвати деяку холодність стосовно оточуючих, страх критики, бажання побути на самоті.

Як видно із таблиці 3.8, середнє значення 6,6 та медіана 6,5 за шкалою «Інтелектуальність» показують, що у здобувачів музичної академії високий рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони кмітливі і здатні швидко навчатися, демонструють високий рівень вербальної культури та ерудиції.

Як можна побачити із таблиці 3.8, середнє значення 6,5 та медіана 7 за шкалою «Емоційна стійкість-нестійкість» показують, що у здобувачів музичної академії середній рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони схильні до лабільності настрою, підвладні почуттям, але у певний час демонструють працелюбність та стриманість, стійкість інтересів.

Як видно із таблиці 3.8, середнє значення 7,27 та медіана 7 за шкалою «Підпорядкованість – домінантність» показують, що у здобувачів музичної академії середній рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони можуть бути тривожними щодо своїх можливих помилок, борються за високий статус, вони шанобливі, але іноді не визнають тиску ззовні, примхливі.

Як можна побачити із таблиці 3.8, середнє значення 9,7 та медіана 10 за шкалою «Стриманість – експресивність» показують, що у здобувачів музичної академії високий рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони життєрадісні, веселі, говіркі, експансивні та енергійні, вірять в удачу.

Як видно із таблиці 3.8, середнє значення 4,27 та медіана 4 за шкалою «Підвласність почуттям - висока нормативність поведінки» показують, що у здобувачів музичної академії низький рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони підвладні впливу випадку і обставин, характеризуються гнучкими установками щодо соціальних норм і в деяких обставинах можуть бути неорганізованими та безвідповідальними.

Як можна побачити із таблиці 3.8, середнє значення 9,97 та медіана 10 за шкалою «Нерішучість – сміливість» показують, що у здобувачів музичної академії високий рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони соціально сміливі, схильні до ризику, тримаються вільно, активні.

Як видно із таблиці 3.7, середнє значення 9,6 та медіана 9 за шкалою «Жорстокість – чутливість» показують, що у здобувачів музичної академії високий рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони м'які, схильні до романтизму, артистичні натури, які мають художнє сприйняття світу.

Як можна побачити із таблиці 3.8, середнє значення 4,03 та медіана 4 за шкалою «Довірливість – підозріливість» показують, що у здобувачів музичної академії низький рівень прояву даної особливості характеру, а це означає, характеризуються відвертістю, довірливістю, доброзичливістю щодо інших людей, легко ладнають з людьми.

Як видно із таблиці 3.7, середнє значення 10,8 та медіана 11 за шкалою «Практичність - розвинута уява» показують, що у здобувачів музичної академії високий рівень прояву даної особливості характеру, а отже, в них розвинена уява, вони орієнтовані на свій внутрішній світ і мають високий творчий потенціал.

Як можна побачити із таблиці 3.8, середнє значення 6,23 та медіана 6 за шкалою «Прямолінійність – дипломатичність» показують, що у здобувачів музичної академії середній рівень прояву даної особливості характеру, а отже, прямолінійні, показують природність, безпосередність поведінки, але також характеризуються розважливістю.

Як видно із таблиці 3.8, середнє значення 5,4 та медіана 5 за шкалою «Впевненість у собі – тривожність» показують, що у здобувачів музичної академії середній рівень прояву даної особливості характеру, а отже, їм властиві як вразливість, тривожність, так і спокій, безтурботність, впевненість у собі.

Як можна побачити із таблиці 3.8, середнє значення 9,67 та медіана 9,5 за шкалою «Консерватизм – радикалізм» показують, що у здобувачів музичної академії високий рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони схильні до експериментування, спокійно сприймають нові, неусталені, погляди і зміни, не довіряють авторитетам, характеризується наявністю інтелектуальних інтересів.

Як видно із таблиці 3.8, середнє значення 9,1 та медіана 9 за шкалою «Конформізм – нонконформізм» показують, що у здобувачів музичної академії високий рівень прояву даної особливості характеру, а отже, для них у пріоритеті власні рішення, вони прямують вибраним шляхом, але власну думку не нав'язують іншим.

Як можна побачити із таблиці 3.8, середнє значення 6,33 та медіана 6 за шкалою «Низький самоконтроль - високий самоконтроль» показують, що у здобувачів музичної академії середній рівень прояву даної особливості характеру, а отже, вони можуть бути недисципліновані, характеризуватися внутрішньою конфліктністю уявлень про себе, але при цьому доводити важливі для себе справи до кінця.

Як видно із таблиці 3.8, середнє значення 6,8 та медіана 7 за шкалою «Розслаблення – напруженість» показують, що у здобувачів музичної академії середній рівень прояву даної особливості характеру, а отже, їм властиві розслабленість, лінощі, активне незадоволення станом речей, напруженість, фрустрованість.

Як можна побачити із таблиці 3.8, середнє значення 6,87 та медіана 7 за шкалою «Адекватність самооцінки» показують, що у здобувачів музичної

академії середній рівень прояву даної особливості характеру, а отже, здебільшого адекватно оцінюють свої можливості.

Результати розподілу даних особливостей характеру як індивідуально-типологічних особливостей у групі здобувачів музичної академії представлено на рисунку 3.6.

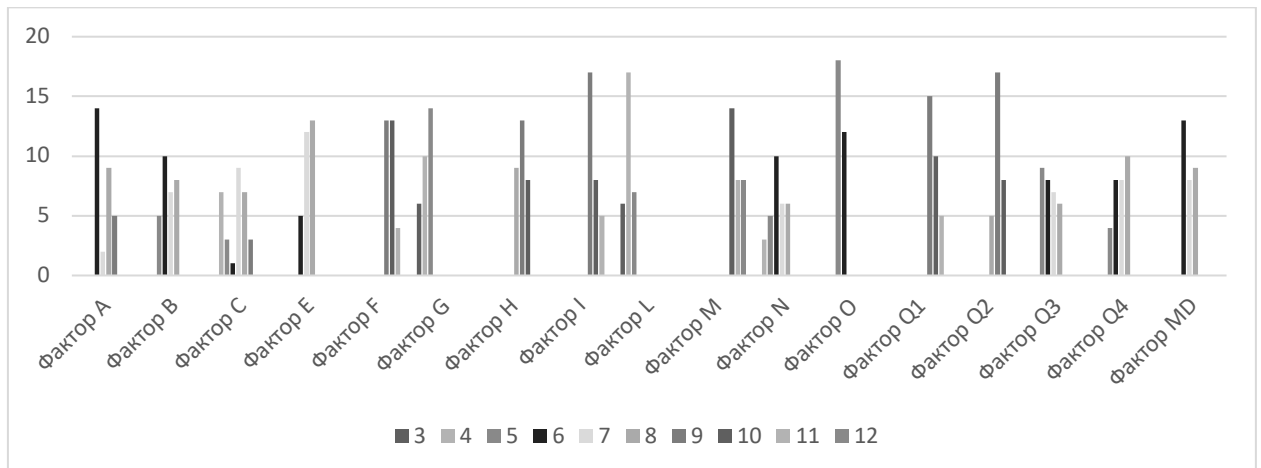

Рис. 3.6. Розподіл особливостей характеру як індивідуально-типологічних особливостей у групі здобувачів музичної академії

На рисунку 3.6. видно, що у групі здобувачів музичної академії у 5 респондентів значно виражена товариськість, у 3 респондентів виявлена висока толерантність до фрустрації та стриманість, у всіх респондентів виявлена висока імпульсивність, безпечність, м'якість, чутливість, артистичність, розвиненість уяви і творчий потенціал, радикалізм, у 21 респондента проявляється висока соціальна сміливість та активність, у 25 респондентів характеризуються нонконформістськими поглядами, а також 16 респондентів схильні до мінливості, значно підвладні впливу випадку і обставин, почуттям та 23 респонденти характеризуються значною доброзичливістю щодо інших людей, терпимістю, поступливістю. Всі інші респонденти мають помірні показники за даними факторами або загалом по всім особливостям характеру.

Для виявлення відмінностей між даними особливостями характеру як індивідуально-типологічними особливостями в двох групах був використаний

порівняльний аналіз Спірмена. Результати порівняння представлено в таблиці 3.9.

Таблиця 3.9.

**Порівняльний аналіз особливостей характеру як індивідуально-
типологічних особливостей в двох групах**

Показники	Середнє здобувачі психологи	Середнє здобувачі музичної академії	t-критерій Стюдента	p-значення
Фактор А	7,43	7,17	0,81	0,06
Фактор В	6,63	6,6	0,12	0,07
Фактор С	7,97	6,5	3,88	0,01
Фактор Е	7,43	7,27	0,75	0,10
Фактор F	7,97	9,7	9,79	0,01
Фактор G	10	4,27	25,53	0,01
Фактор Н	9,6	9,97	1,85	0,07
Фактор І	6,3	9,6	15,11	0,01
Фактор L	4,3	4,03	1,25	0,11
Фактор М	7,17	10,8	14,46	0,01
Фактор N	6,83	6,23	1,87	0,11
Фактор О	4,8	5,4	3,13	0,01
Фактор Q1	8,13	9,67	6,15	0,01
Фактор Q2	7,43	9,1	7,77	0,01
Фактор Q3	7,27	6,33	3,38	0,01
Фактор Q4	6,73	6,8	0,25	0,14
Фактор MD	6,83	6,87	0,15	0,16

Примітка: Фактор А - замкнутість-товариськість, Фактор В- інтелектуальність, Фактор С- емоційна стійкість-нестійкість, Фактор Е - підпорядкованість – домінантність, Фактор F - стриманість – експресивність, Фактор G - підвласність почуттям - висока нормативність поведінки, Фактор Н - нерішучість – сміливість, Фактор І - жорстокість – чутливість, Фактор L - довірливість – підозріливість, Фактор М - практичність - розвинута уява, Фактор N - прямолінійність – дипломатичність, Фактор О - впевненість у собі – тривожність, Фактор Q1 - консерватизм – радикалізм, Фактор Q2 - конформізм – нонконформізм, Фактор Q3 - низький самоконтроль - високий самоконтроль, Фактор Q4 - розслаблення – напруженість, Фактор MD- адекватність самооцінки.

Як можна побачити в таблиці 3.9, немає статистично значущої відмінності між показниками замкнутості-товариськості у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії, тобто в двох групах досліджувані достатньо комунікабельні в малих групах.

Як видно з таблиці 3.9, немає статистично значущої відмінності між показниками інтелектуальності у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії, тобто в двох групах досліджувані мають високий рівень вербальної культури та ерудиції.

Як можна побачити в таблиці 3.9, є статистично значуща відмінність між показниками емоційної стійкості-нестійкості у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=3,88$, тобто здобувачі психологи більш стримані, працелюбні, емоційно зрілі, реалістично налаштовані ніж здобувачі музичної академії.

Як видно з таблиці 3.9, немає статистично значущої відмінності між показниками підпорядкованості – домінантності у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії, тобто в двох групах досліджувані можуть бути сором'язливими та шанобливими, схильні давати дорогу іншим, тактовні, але при цьому незалежні в судженнях і поведінці, примхливі.

Як можна побачити в таблиці 3.9, є статистично значуща відмінність між показниками стриманості – експресивності у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=9,79$, тобто здобувачі музичної академії демонструють більшу емоційну забарвленість і динамічність спілкування ніж здобувачі психологи.

Як видно з таблиці 3.9, є статистично значуща відмінність між показниками підвласності почуттям - високої нормативності поведінки у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=25,53$, тобто поведінку і стосунки з оточенням у здобувачів психологів регулюють різні норми і заборони ніж у здобувачів музичної академії.

Як можна побачити в таблиці 3.9, немає статистично значущої відмінності між показниками нерішучості – сміливості у здобувачів

психологів та здобувачів музичної академії, тобто в двох групах досліджувані достатньо реактивні на загрозу в соціальних ситуаціях і значно активні в соціальних контактах.

Як видно з таблиці 3.9, є статистично значуща відмінність між показниками жорстокості – чутливості у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=15,11$, тобто у здобувачів музичної академії більша схильність до романтизму, артистичність натури, виражене художнє сприйняття світу ніж у здобувачів психологів.

Як можна побачити в таблиці 3.9, немає статистично значущої відмінності між показниками довірливості – підозрілості у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії, тобто в двох групах досліджувані характеризуються доброзичливістю щодо інших людей і легко ладнають з людьми.

Як видно з таблиці 3.9, є статистично значуща відмінність між показниками практичності - розвиненої уяви у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=14,46$, тобто у здобувачів музичної академії краще розвинена уява, вище творчий потенціал та більша орієнтованість на свій внутрішній світ ніж у здобувачів психологів.

Як можна побачити в таблиці 3.9, немає статистично значущої відмінності між показниками прямолінійності – дипломатичності у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії, тобто в двох групах досліджувані можуть демонструвати як природність, безпосередність поведінки, так і розважливість проникливості.

Як видно з таблиці 3.9, є статистично значуща відмінність між показниками впевненості у собі – тривожності у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=3,13$, тобто здобувачам психологам більш властиві спокій, безтурботність, впевненість у собі.

Як можна побачити в таблиці 3.9, є статистично значуща відмінність між показниками консерватизму – радикалізму у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=6,15$, тобто здобувачі

музичної академії демонструють більшу схильність до експериментування, краще сприймають неусталені погляди і зміни.

Як видно з таблиці 3.9, є статистично значуща відмінність між показниками конформізму – нонконформізму у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=7,77$, тобто у здобувачів музичної академії менша потреба в підтримці і схваленні ніж у здобувачів психологів.

Як можна побачити в таблиці 3.9, є статистично значуща відмінність між показниками низького самоконтролю - високого самоконтролю у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=3,38$, тобто здобувачі психологи демонструють вищий рівень внутрішнього контролю поведінки.

Як можна побачити в таблиці 3.9, немає статистично значущої відмінності між показниками розслабленості – напруженості у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії, тобто в двох групах досліджувані в залежності від обставин можуть бути розслаблені, демонструвати лінощі або активну незадоволеність станом речей, напруженість із-за високої мотивації.

Як видно з таблиці 3.9, немає статистично значущої відмінності між показниками адекватності самооцінки у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії, тобто в двох групах досліджувані адекватно оцінюють свої можливості.

Таким чином, здобувачі психологи більш стримані, спокійні, безтурботні, працелюбні, емоційно зрілі, реалістично налаштовані, впевнені у собі, демонструють вищий рівень внутрішнього контролю поведінки ніж здобувачі музичної академії, а також їх поведінку і стосунки з оточенням регулюють різні норми і заборони; здобувачі музичної академії демонструють більшу емоційну забарвленість і динамічність спілкування, схильність до романтизму, артистичність натури, виражене художнє сприйняття світу, схильність до експериментування та орієнтованість на свій внутрішній світ ніж здобувачі психологи, а також в них менша потреба в підтримці і схваленні.

Для дослідження типології домінантних інтересів, схильностей та здібностей особистості як індивідуально-типологічних особливостей була використана методика «Типологія особистості та привабливе професійне середовище» (автор Д. Голланд). Результати дослідження типології домінантних інтересів, схильностей та здібностей як індивідуально-типологічних особливостей здобувачів психологів представлено в таблиці 3.10.

Як можна побачити із таблиці 3.10, середнє значення 7,87 та медіана 8 за шкалою «Реалістичний тип» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даного типу інтересів, схильностей та здібностей, а це означає, вони у деяких обставинах можуть надавати перевагу конкретними об'єктами та їхнім практичним застосуванням: речам, інструментам, тваринам, машинам, заняттям, що вимагають уміння і конкретності, проте психомоторні навички перевищують не перевищують гуманітарні здібності.

Таблиця 3.10.

Типологія домінантних інтересів, схильностей та здібностей як індивідуально-типологічних особливостей здобувачів психологів

Показники	Середнє значення	Середня похибка	Медіана	Ст. відхилення
Реалістичний тип	7,87	0,12	8	0,63
Інтелектуальний тип	8,97	0,13	9	0,72
Соціальний тип	13,23	0,14	13	0,77
Конвенціональний тип	4,47	0,09	4	0,51
Діловий тип	7,97	0,13	8	0,72
Артистичний тип	5,13	0,13	5	0,73

Як видно із таблиці 3.10, середнє значення 8,97 та медіана 9 за шкалою «Інтелектуальний тип» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даного типу інтересів, схильностей та здібностей, а отже, вони орієнтовані на розумову працю, мають до певної міри розвинені теоретичні і практичні здібності, але вони налаштовані на розв'язання проблеми, а не тільки на її обміркування, мають помірний рівень розвитку математичних здібностей.

Як можна побачити із таблиці 3.10, середнє значення 13,23 та медіана 13 за шкалою «Соціальний тип» показують, що у здобувачів психологів високий рівень прояву даного типу інтересів, схильностей та здібностей, а отже, вони схильні ставити мету і завдання, які дозволяють встановлювати тісний контакт з оточуючими соціальними середовищами, тому мають комунікативні вміння, хороші гуманітарні здібності, а серед занять, яким надають перевагу - навчання і лікування.

Як видно із таблиці 3.10, середнє значення 4,47 та медіана 4 за шкалою «Конвенціональний тип» показують, що у здобувачів психологів низький рівень прояву даного типу інтересів, схильностей та здібностей, а отже, вони не віддають перевагу структурованій діяльності, а підхід до проблем має нестереотипний, але практичний і конкретний характер, тому вони добрі організатори і керівники.

Як можна побачити із таблиці 3.10, середнє значення 7,97 та медіана 8 за шкалою «Діловий тип» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даного типу інтересів, схильностей та здібностей, а отже, вони схильні вибирати мету і завдання, які дозволяють проявити енергію, оптимізм, ентузіазм, надають перевагу вербальним завданням, мають значний рівень вербальних здібностей.

Як видно із таблиці 3.10, середнє значення 5,13 та медіана 5 за шкалою «Артистичний тип» показують, що у здобувачів психологів середній рівень прояву даного типу інтересів, схильностей та здібностей, а отже, не дуже любляють види діяльності, які пов'язані з великою фізичною силою, а у спілкуванні з оточуючими спираються на свої безпосередні відчуття, емоції, інтуїцію та увагу.

Результати розподілу типів інтересів, схильностей та здібностей як індивідуально-типологічних особливостей у групі здобувачів психологів представлено на рисунку 3.7.

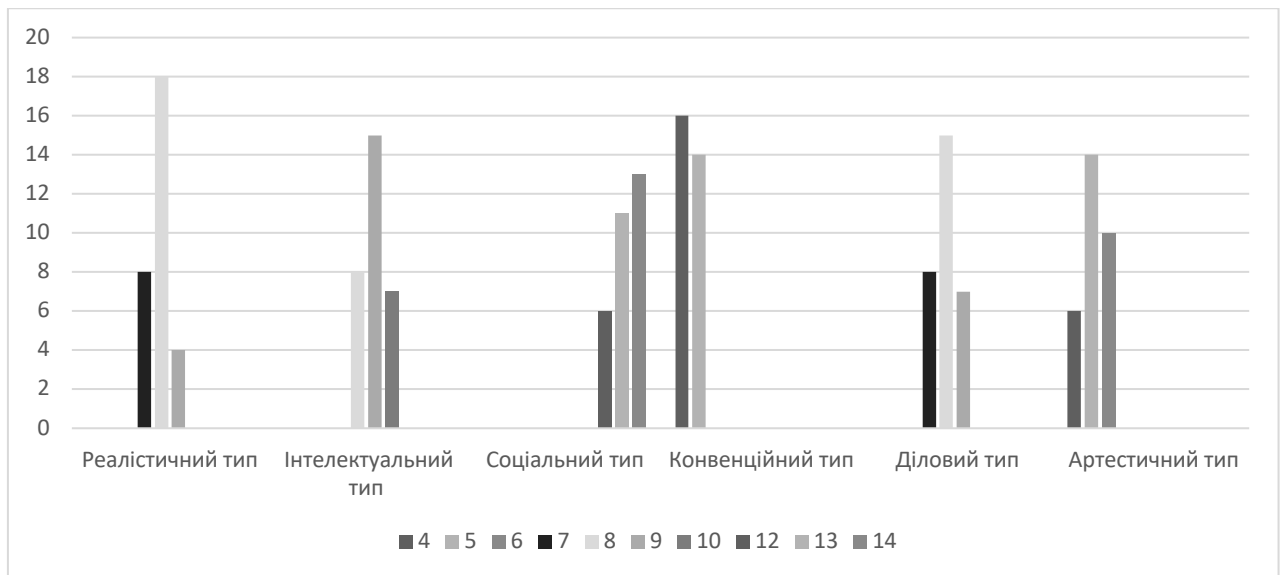

Рис. 3.7. Розподіл типів інтересів, схильностей та здібностей як індивідуально-типологічних особливостей у групі здобувачів психологів

На рисунку 3.7 видно, що у групі здобувачів психологів за реалістичним типом - у всіх респондентів виявлений помірний рівень орієнтованості на конкретні об'єкти та їх практичне застосування; за інтелектуальним типом - 15 респондентів мають 9 балів, 8 респондентів – 8 балів і 7 респондентів – 10 балів, тобто більша кількість респондентів показують помірний рівень прояву даного типу і тільки у 7 респондентів виявлена значна орієнтованість на розумову працю; за соціальним типом - усі респонденти мають високі показники; за конвенціальним типом - 16 респондентів мають 4 бали і 14 респондентів – 5 балів, тобто більшість респондентів загалом не надають перевагу структурованій діяльності, неполюбляють стереотипність, практичність і конкретність; за діловим типом - у всіх респондентів виявлений помірний рівень орієнтованості на вербальні завдання, які пов'язані з керівним статусом і владою; за артистичним типом - 14 респондентів мають 5 балів, 10 респондентів - 6 балів і 6 респондентів – 4 бали, тобто більшість респондентів показують помірний рівень артистичних здібностей, інтересів та схильностей, а 6 відсутня орієнтованість на заняття творчого характеру.

Результати дослідження типології домінантних інтересів, схильностей та здібностей як індивідуально-типологічних особливостей здобувачів музичної академії представлено в таблиці 3.11.

Таблиця 3.11.

Типологія домінантних інтересів, схильностей та здібностей як індивідуально-типологічних особливостей здобувачів музичної академії

Показники	Середнє значення	Середня похибка	Медіана	Ст. відхилення
Реалістичний тип	5	0,17	5	0,91
Інтелектуальний тип	8,37	0,09	8	0,49
Соціальний тип	2,5	0,09	2,5	0,51
Конвенціональний тип	2,5	0,09	2,5	0,51
Діловий тип	5,57	0,09	6	0,50
Артистичний тип	13,23	0,14	13	0,77

Як можна побачити із таблиці 3.11, середнє значення 5 та медіана 5 за шкалою «Реалістичний тип» показують, що у здобувачів музичної академії середній рівень прояву даного типу інтересів, схильностей та здібностей, а це означає, що вони зорієнтовані на сьогодення, займаються конкретними об'єктами та їхнім практичним застосуванням: музикальними інструментами, тваринами, вокалом тощо, найменш властиві математичні здібності, а добре розвинені психомоторні навички.

Як видно із таблиці 3.11, середнє значення 8,37 та медіана 7 за шкалою «Інтелектуальний тип» показують, що у здобувачів музичної академії середній рівень прояву даного типу інтересів, схильностей та здібностей, а отже, вони оригінальні, більше міркують над проблемою, ніж її розв'язуванням, добре вирішують завдання, які вимагають абстрактного мислення.

Як можна побачити із таблиці 3.11, середнє значення 2,5 та медіана 2,5 за шкалою «Соціальний тип» показують, що у здобувачів музичної академії низький рівень прояву даного типу інтересів, схильностей та здібностей, а

отже, вони не дуже добре розвинені комунікативні вміння і не має значної потреби у соціальних контактах, їм не подобається лікування, але проблеми вирішують, спираючись в основному на емоції та почуття.

Як видно із таблиці 3.11, середнє значення 2,5 та медіана 2,5 за шкалою «Конвенціональний тип» показують, що у здобувачів музичної академії низький рівень прояву даного типу інтересів, схильностей та здібностей, а отже, вони до проблеми підходять не з точки зору стереотипності, практичності і конкретності її характеру, їм не подобається структурована діяльність, їм притаманні спонтанність і оригінальність, мають хороші моторні навички.

Як можна побачити із таблиці 3.11, середнє значення 5,57 та медіана 6 за шкалою «Діловий тип» показують, що у здобувачів музичної академії середній рівень прояву даного типу інтересів, схильностей та здібностей, а отже, вони виконують завдання, які дозволяють проявити оптимізм, імпульсивність, потяг до пригод, надають перевагу вербальним завданням, які пов'язані з керівним статусом і владою, тому добре розвинені вербальні здібності.

Як видно із таблиці 3.11, середнє значення 13,23 та медіана 13 за шкалою «Артистичний тип» показують, що у здобувачів музичної академії високий рівень прояву даного типу інтересів, схильностей та здібностей, а отже, в них гуманітарні здібності переважають над математичними, вони ухиляються від чітко структурованих проблем та видів діяльності, спираються на свої безпосередні відчуття, емоції, інтуїцію, мають характерні виняткові здібності сприйняття, не зв'язують себе численними стосунками, надають перевагу заняттям творчого характеру і для них характерний високий життєвий ідеал.

Результати розподілу типів інтересів, схильностей та здібностей як індивідуально-типологічних особливостей у групі здобувачів музичної академії представлено на рисунку 3.8.

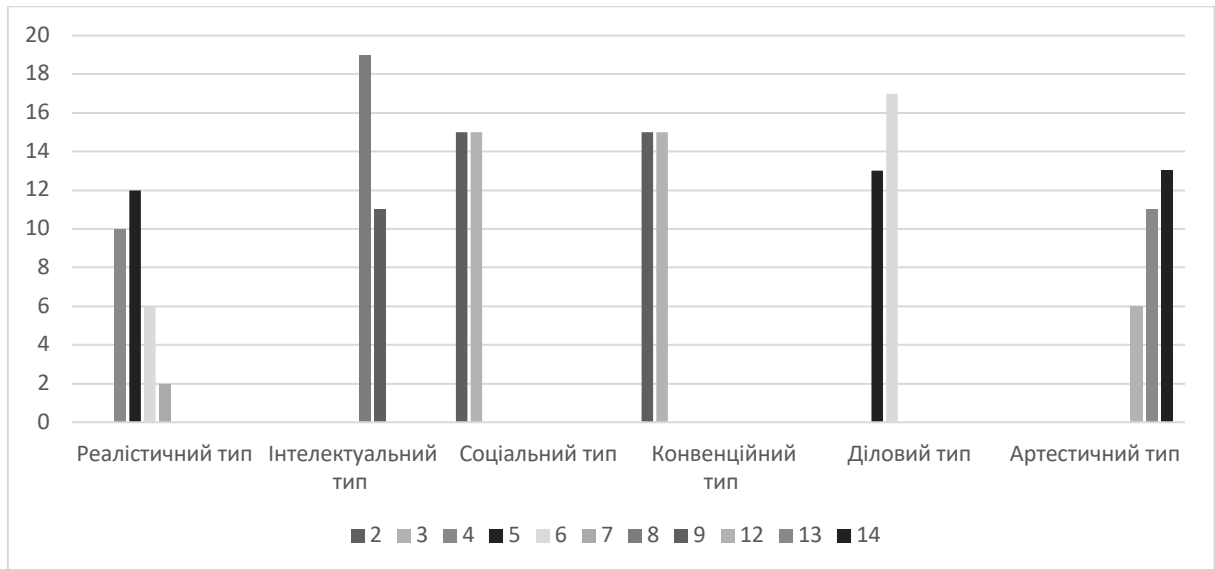

Рис. 3.8. Розподіл типів інтересів, схильностей та здібностей як індивідуально-типологічних особливостей у групі здобувачів музичної академії

На рисунку 3.8 видно, що у групі здобувачів музичної академії за реалістичним типом - 10 респондентів мають 4 бали, 12 респондентів – 5 балів, 6 респондентів – 6 балів і 2 респонденти – 7 балів, тобто у більшості респондентів виявлений помірний рівень орієнтованості на конкретні об'єкти та їх практичне застосування, але є 10 респондентів у яких даний тип проявлений на низькому рівні; за інтелектуальним типом - у всіх респондентів виявлено помірний рівень орієнтовані на розумову працю; за соціальним типом - усі респонденти мають дуже низьку орієнтованість на завдання, які дозволяють встановлювати тісний контакт з оточуючим соціальним середовищем; за конвенціальним типом - усі респонденти не люблять стереотипність, практичність і конкретність; за діловим типом - у всіх респондентів виявлений помірний рівень орієнтованості на вербальні завдання, які пов'язані з керівним статусом і владою; за артистичним типом - усі респонденти показують високий рівень артистичних здібностей, інтересів та схильностей.

Для виявлення відмінностей між даними типами інтересів, схильностей та здібностей як індивідуально-типологічними особливостями в двох групах

був використаний порівняльний аналіз Спірмена. Результати порівняння представлено в таблиці 3.12.

Таблиця 3.12.

Порівняльний аналіз типів інтересів, схильностей та здібностей як індивідуально-типологічних особливостей в двох групах

Показники	Середнє здобувачі психологи	Середнє здобувачі музичної академії	t-критерій Стюдента	p-значення
Реалістичний тип	7,87	5	14,20	0,01
Інтелектуальний тип	8,97	8,37	3,78	0,01
Соціальний тип	13,23	2,5	63,49	0,01
Конвенціональний тип	4,47	2,5	14,99	0,01
Діловий тип	7,97	5,57	14,98	0,01
Артистичний тип	5,13	13,23	41,79	0,01

Як можна побачити в таблиці 3.12, є статистично значуща відмінність між показниками реалістичного типу у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=14,20$, тобто у здобувачів психологів більша орієнтованість на сьогодення і заняття, що вимагають уміння і конкретності.

Як видно з таблиці 3.12, є статистично значуща відмінність між показниками інтелектуального типу у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=3,78$, тобто у здобувачів музичної академії менша орієнтованість на розумову працю, їм менш притаманні теоретичні і до певної міри практичні здібності.

Як можна побачити в таблиці 3.12, є статистично значуща відмінність між показниками соціального типу у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=63,49$, тобто у здобувачів психологів більше орієнтовані на встановлення тісного контакту з оточуючим соціальним

середовищем та на лікування, мають краще розвинені комунікативні вміння та вони вміють пристосовуватися.

Як видно з таблиці 3.12, є статистично значуща відмінність між показниками конвенційного типу у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=14,99$, тобто здобувачі музичної академії менше орієнтовані на структурну, стереотипну, практичну і конкретну діяльність, більш спонтанні і оригінальні, їх рішення менше залежать від оточення.

Як можна побачити в таблиці 3.12, є статистично значуща відмінність між показниками ділового типу у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=14,98$, тобто здобувачі психологи більше переваги віддають керівним ролям, вербальним завданням, в них вище розвинені вербальні здібності ніж у здобувачів музичної академії.

Як видно з таблиці 3.12, є статистично значуща відмінність між показниками артистичного типу у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=41,79$, тобто здобувачі музичної академії частіше ухиляються від видів діяльності, які пов'язані з великою фізичною силою, значніше переважання гуманітарних здібностей над математичними, не зв'язують себе численними стосунками ніж здобувачі психологи.

Таким чином, у здобувачів психологів більша орієнтованість на сьогодення і вербальні заняття, що вимагають уміння і конкретності, на встановлення тісного контакту з оточуючим соціальним середовищем та на лікування, на керівні ролі, тому в них краще розвинені комунікативні вміння та вербальні, гуманітарні здібності; у здобувачів музичної академії менша орієнтованість на розумову працю, структурну, стереотипну, практичну і конкретну діяльність, їм менш притаманні теоретичні і до певної міри практичні здібності, тому вони частіше ухиляються від видів діяльності, які пов'язані з великою фізичною силою, в них значніше переважання гуманітарних здібностей над математичними.

3.3. Аналіз дослідження музичних уподобань

Для дослідження практико-орієнтованих уподобань, реальних вибір музичних орієнтацій, які характеризують музичні смаки була використана методика "Музична крамниця". Результати дослідження особливостей музичних уподобань в двох групах представлено в таблиці 3.13.

Таблиця 3.13.

Особливості музичних уподобань в двох групах

Показники	Середнє значення	Середня похибка	Медіана	Ст. відхилення
Здобувачі психологи	1,57	0,09	2	0,50
Здобувачі музичної академії	2,63	0,09	3	0,49

Як можна побачити із таблиці 3.13, середнє значення 1,57 та медіана 2 за показником музичних уподобань показано, що у здобувачів психологів низький рівень музично-естетичних вподобань з імовірністю підвищення до середнього рівня, тобто їх уподобання характеризуються вибором лише розважальних зразків музичного мистецтва, але є вірогідність вибору двох зразків різних напрямків музичної творчості (наприклад, поп-музики та класичної музики або танцювальної, електронної музики тощо).

Як видно із таблиці 3.13, середнє значення 2,63 та медіана 3 за показником музичних уподобань показано, що у здобувачів музичної академії середній рівень музично-естетичних вподобань з імовірністю підвищення до високого рівня, а отже, вони частіше обирають для прослуховування два зразки різних напрямків музичної творчості (наприклад, поп-музика та кантрі, або саунтреки тощо), але демонструють також прояв інтересу до трьох і більше різних музичних напрямків із наданням переваги класичним творам.

Результати розподілу рівня музичних уподобань в двох групах представлено на рисунку 3.9.

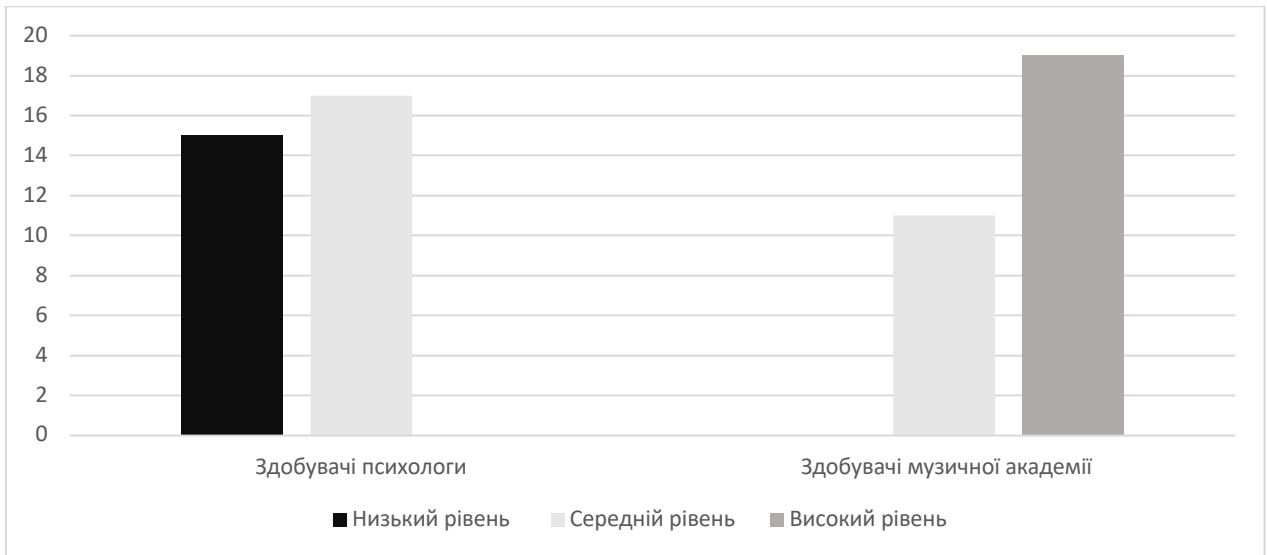

Рис. 3.9. Розподіл рівня музичних уподобань в двох групах

На рисунку 3.9. видно, що у групі здобувачів психологів більшість респондентів (17) має середній рівень музично-естетичних вподобань, а значить вони можуть обирати для прослуховування два жанри в музиці, а 15 респондентів мають низький рівень і цікавляться лише розважальною музикою. В групі здобувачів музичної академії більша кількість респондентів має високий рівень (19) музично-естетичних вподобань, а значить цікавиться різними жанрами музики, а 11 респондентів мають середній рівень і цікавляться зразками двох певних музичних напрямків.

Для виявлення відмінностей між музичними уподобаннями в двох групах був використаний порівняльний аналіз Спірмена. Результати порівняння представлено в таблиці 3.14.

Таблиця 3.14.

Порівняльний аналіз музичних уподобань в двох групах

Показники	Середнє здобувачі психологи	Середнє здобувачі музичної академії	t-критерій Стюдента	p-значення
Музичні уподобання	1,57	2,63	8,31	0,01

Як можна побачити в таблиці 3.14, є статистично значуща відмінність між музичними уподобаннями у здобувачів психологів та здобувачів музичної академії на рівні $p \leq 0,01$, де $t=8,31$, тобто у здобувачів музичної академії рівень музично-естетичних вподобань вищий ніж у здобувачів психологів.

Таким чином, здобувачі психологи низький рівень музично-естетичних вподобань, але деякі здобувачі можуть обирати для прослуховування два жанри в музиці, що підвищує їх рівень музичних уподобань; у здобувачів музичної академії рівень музично-естетичних вподобань вищий, тому вони мають інтерес до значної кількості різних музичних напрямків із наданням переваги класичним творам.

3.4. Кореляційний аналіз взаємозв'язку індивідуально-типологічних особливостей та музикальних уподобань

Для встановлення особливостей взаємозв'язку між індивідуально-типологічними особливостями та музичними уподобаннями здобувачів психологів та здобувачів музичної академії був використаний кореляційний аналіз Спірмена. Результати дослідження взаємозв'язку між індивідуально-типологічними особливостями та музичними уподобаннями здобувачів психологів представлено в таблиці 3.15

Таблиця 3.15

Особливості взаємозв'язку між індивідуально-типологічними особливостями та музичними уподобаннями здобувачів психологів

Показники	Музичні уподобання
Соціальний темп	0,458
Емоційність	0,424
Соціальна емоційність	0,424
Фактор В - Інтелектуальність	0,369
Фактор Г - підвласність почуттям - висока нормативність поведінки	0,434
Фактор І - жорстокість – чутливість	0,392
Фактор О - впевненість у собі – тривожність	-0,366

Показники	Музичні уподобання
Фактор Q1 - консерватизм – радикалізм	0,457
Соціальний тип	-0,562
Конвенціональний тип	-0,361

Як можна побачити в таблиці 3.15, існує пряма кореляція між соціальним темпом та музичними уподобаннями у здобувачів психологів ($r=0,458$, $p<0,01$), тобто у респондентів при високій мовнорухливій швидкості, швидкості говоріння, значних можливостях мовленнєвого апарату збільшується рівень музично-естетичних вподобань і вони починають цікавитись не тільки одним якимось жанром.

Як видно із таблиці 3.15, існує пряма кореляція між емоційністю та музичними уподобаннями у здобувачів психологів ($r=0,424$, $p<0,01$), тобто у респондентів збалансованість у прояві чутливості до розбіжностей між задуманим і очікуваним, планованим і результатами реальної дії, спокій, помірна емоційність приводять до того, що здобувачі психологи починають слухати декілька різних жанрів, особливо класику.

Як можна побачити в таблиці 3.15, існує пряма кореляція між соціальною емоційністю та музичними уподобаннями у здобувачів психологів ($r=0,424$, $p<0,01$), тобто у респондентів помірна емоційність у комунікативній сфері, помірна чутливість до невдач і впевненість у собі у спілкуванні значно підвищують їх рівень музично-естетичних вподобань і розширюють їх кількість.

Як видно із таблиці 3.15, існує пряма кореляція між Фактор В (інтелектуальність) та музичними уподобаннями у здобувачів психологів ($r=0,369$, $p<0,05$), тобто у респондентів чим вище абстрактність мислення, кмітливість і здатність швидко навчатися, тим різноманітніше буде їх вибір музичних жанрів.

Як можна побачити в таблиці 3.15, існує пряма кореляція між Фактором G (підвласність почуттям - висока нормативність поведінки) та музичними

уподобаннями у здобувачів психологів ($r=0,434$, $p<0,01$), тобто у респондентів осмислене додержання норм і правил поведінки, наполегливість у досягненні мети, точність, відповідальність, ділова спрямованість сприяють формуванню різнобічності музичних уподобань.

Як видно із таблиці 3.15, існує пряма кореляція між Фактор І (жорстокість – чутливість) та музичними уподобаннями у здобувачів психологів ($r=0,392$, $p<0,05$), тобто у респондентів мужність, реалістичність суджень, розвинена здатність до емпатії підвищують їх рівень музично-естетичних вподобань і вони цікавляться різними жанрами музики.

Як можна побачити в таблиці 3.15, існує зворотна кореляція між Фактором О (впевненість у собі – тривожність) та музичними уподобаннями у здобувачів психологів ($r=-0,366$, $p<0,05$), тобто у респондентів тривожність та вразливість приводять до того, що здобувачі психологи слухають лише розважальну музику, яка розслабляє та заспокоює.

Як видно із таблиці 3.15, існує пряма кореляція між Фактор Q1 (консерватизм – радикалізм) та музичними уподобаннями у здобувачів психологів ($r=0,457$, $p<0,01$), тобто у респондентів схильність до експериментування, відкритись до сприйняття нового, бажання бути добре поінформованими збагачує та розширює їх музично-естетичні вподобання.

Як можна побачити в таблиці 3.15, існує зворотна кореляція між соціальним типом та музичними уподобаннями у здобувачів психологів ($r=-0,562$, $p<0,01$), тобто у респондентів схильність ставити мету і завдання, які дозволяють встановлювати тісний контакт з оточенням, комунікативні вміння, хороші гуманітарні здібності, перевага - навчання і лікування сприяють формуванню уподобань розважальної легкої музики, яка дає можливість при її прослуховуванні відпочити та відволіктися.

Як видно із таблиці 3.15, існує пряма кореляція між конвенціональним типом та музичними уподобаннями у здобувачів психологів ($r=-0,361$, $p<0,01$), тобто у респондентів відсутність переваги структурованої діяльності,

практичного і конкретного підходу до проблем збільшує рівень музично-естетичних вподобань.

Результати дослідження взаємозв'язку між індивідуально-типологічними особливостями та музичними уподобаннями здобувачів музичної академії представлено в таблиці 3.16.

Таблиця 3.16

Особливості взаємозв'язку між індивідуально-типологічними особливостями та музичними уподобаннями здобувачів музичної академії

Показники	Музичні уподобання
Соціальна ергічність	0,312
Соціальна пластичність	0,420
Емоційність	0,356
Нейротизм	-0,437
Фактор В - Інтелектуальність	0,303
Фактор Е - підпорядкованість – домінантність	0,374
Фактор Q2 - конформізм – нонконформізм	0,423
Фактор Q3 - низький самоконтроль - високий самоконтроль	0,429
Артистичний тип	0,451

Як можна побачити в таблиці 3.16, існує пряма кореляція між соціальною ергічністю та музичними уподобаннями у здобувачів музичної академії ($r=0,312$, $p<0,05$), тобто у респондентів бажання відходу від соціально-активних форм поведінки при потребі в соціальному контакті сприяє тому, що вони обирають для прослуховування три або більше різних музичних напрямків із наданням переваги класичним творам.

Як видно із таблиці 3.16, існує пряма кореляція між соціальною пластичністю та музичними уподобаннями у здобувачів музичної академії ($r=0,420$, $p<0,01$), тобто у респондентів труднощі в підборі форм соціальної взаємодії і прагнення до підтримання монотонних контактів будуть сприяти перевазі різних музичних жанрів в уподобаннях здобувачів музичної академії.

Як можна побачити в таблиці 3.16, існує пряма кореляція між емоційністю та музичними уподобаннями у здобувачів музичної академії ($r=0,356$, $p<0,05$), тобто у респондентів відповідність емоційного реагування ступеню значущості певної справи сприяє формуванню високого рівня музично-естетичних вподобань.

Як видно із таблиці 3.16, існує зворотна кореляція між нейротизмом та музичними уподобаннями у здобувачів музичної академії ($r=-0,437$, $p<0,01$), тобто у респондентів емоційна збудженість, нестійкість сприяють тому, що вони можуть обирати один або два зразки різних напрямків музичної творчості (наприклад, поп-музика та кантрі, або саунтреки тощо).

Як можна побачити в таблиці 3.16, існує пряма кореляція між Фактором В (інтелектуальність) та музичними уподобаннями у здобувачів музичної академії ($r=0,303$, $p<0,05$), тобто у респондентів кмітливість і здатність швидко навчатися, високий рівень вербальної культури та ерудиції сприяють формуванню високого рівня музично-естетичних вподобань.

Як видно із таблиці 3.16, існує пряма кореляція між Фактором Е (підпорядкованість – домінантність) та музичними уподобаннями у здобувачів музичної академії ($r=0,374$, $p<0,05$), тобто у респондентів тривожність щодо своїх можливих помилок, боряться за високий статус, примхливість формують різнобічність уподобань в музиці, з упором на класику.

Як можна побачити в таблиці 3.16, існує пряма кореляція між Фактором Q2 (конформізм – нонконформізм) та музичними уподобаннями у здобувачів музичної академії ($r=0,423$, $p<0,01$), тобто у респондентів пріоритетність власних рішень, прямування вибраним шляхом, не нав'язливість іншим власної думки формують потребу у розгляді трьох або більше різних музичних напрямків із наданням переваги класичним творам.

Як видно із таблиці 3.16, існує пряма кореляція між Фактор Q3 (низький самоконтроль - високий самоконтроль) та музичними уподобаннями у здобувачів музичної академії ($r=0,429$, $p<0,01$), тобто у респондентів

внутрішня конфліктність уявлень про себе та недисциплінованість сприяють формуванню різних музичних смаків.

Як можна побачити в таблиці 3.16, існує пряма кореляція між артистичним типом та музичними уподобаннями у здобувачів музичної академії ($r=0,451$, $p<0,01$), тобто у респондентів переважання гуманітарних здібностей над математичними, перевага занять творчого характеру і високий життєвий ідеал сприяють обиранню різних музичних жанрів, з акцентом на класичні твори.

Таким чином, у здобувачів психологів існує взаємозв'язок між соціальним темпом, емоційністю та соціальною емоційністю, інтелектуальністю, високою нормативністю поведінки, мужністю, реалістичністю суджень, розвиненою здатністю до емпатії, впевненістю у собі соціальним та конвенціальним типами інтересів, схильностей і здібностей та музичними уподобаннями; у здобувачів музичної академії існує взаємозв'язок між соціальною ергічністю, соціальною пластичністю, емоційністю, нейротизмом, інтелектуальністю, тривожністю щодо своїх можливих помилок і примхливістю, нонконформізмом, низьким самоконтролем, артистичним типом та музичними уподобаннями.

Висновки до третього розділу

Дослідження характеристик темпераменту як індивідуально-типологічних особливостей показало, що більшість здобувачів психологів мають середній рівень прояву ергічності, пластичності, темпу, емоційності та соціальної емоційності, але високий рівень прояву соціальної ергічності, соціальної пластичності та соціального темпу, а також помірний рівень екстраверсії і нейротизму; найбільша кількість здобувачів музичної академії мають середній рівень прояву ергічності, соціальної ергічності, пластичності, соціальної пластичності і соціальної емоційності, але високий рівень прояву темпу та соціального темпу, емоційності, вкрай виражений рівень інтроверсії і помірний рівень емоційної нестійкості.

Дослідження особливостей характеру, схильностей та інтересів особистості як індивідуально-типологічних особливостей показало, що здобувачі психологи більш стримані, впевненості у собі, в них висока нормативність поведінки, вищий рівень внутрішнього контролю поведінки, а у здобувачів музичної академії більша емоційну забарвленість і динамічність спілкування, вищий рівень чутливості, краще розвинена уява, вони більше схильні до радикалізму і нонконформізму. Проте в обох групах здобувачі достатньо комунікабельні в малих групах, мають високий рівень вербальної культури та ерудиції, можуть бути сором'язливими та шанобливими, але при цьому незалежні в судженнях і поведінці, достатньо реактивні на загрозу в соціальних ситуаціях, характеризуються доброзичливістю щодо інших людей, можуть демонструвати як природність, так і розважливість, проникливість, в залежності від обставин можуть бути розслабленості або напруженості, адекватно оцінюють свої можливості.

Дослідження музичних уподобань показало, що у групі здобувачів психологів більшість респондентів має середній рівень музично-естетичних вподобань, тобто можуть обирати для прослуховування два жанри в музиці, а у групі здобувачів музичної академії більша кількість респондентів має високий рівень музично-естетичних вподобань, тобто цікавиться різними жанрами музики.

Кореляційний аналіз взаємозв'язку індивідуально-типологічних особливостей та музикальних уподобань показав, що у здобувачів психологів середній рівень музично-естетичних вподобань має взаємозв'язок з соціальним темпом, емоційністю та соціальною емоційністю, інтелектуальністю, високою нормативністю поведінки, мужністю, реалістичністю суджень, розвиненою здатністю до емпатії, впевненістю у собі соціальним та конвенціальним типами інтересів, схильностей і здібностей, а у здобувачів музичної академії зацікавленість різними жанрами музики з акцентом на класичну музику має взаємозв'язок з соціальною ергічністю, соціальною пластичністю, емоційністю, нейротизмом, інтелектуальністю,

тривожністю щодо своїх можливих помилок і примхливістю, нонконформізмом, низьким самоконтролем, артистичним типом інтересів, схильностей і здібностей.

ВИСНОВКИ

1. Розглянуті поняття «індивідуально-типологічні особливості» та проблема музичних уподобань: індивідуально-типологічні особливості – це система фізичних, біохімічних, психофізіологічних, особистісних і соціальних властивостей, які визначають умови психічної активності, міжособистісні стосунки та специфіку діяльності, а також прогнозують поведінку та психічний розвиток. Музичні уподобання важливі для соціальної ідентифікації і визначаються вибором музики, що відповідає очікуванням слухача. Окремі люди віддають перевагу м'якій та емоційно глибокій музиці, в той час як інші – музиці зі складною структурою і інтенсивністю.

2. Виявлено, що студенти-психологи мають вищу потребу в освоєнні предметного світу, соціальних контактах та комунікації, ніж студенти музичної академії. Вони легше перемикаються між співрозмовниками, мають помірний рівень екстраверсії та емоційної стійкості, вирізняються стриманістю, працьовитістю, емоційною зрілістю і високим рівнем внутрішнього контролю. Їм притаманні спокій, впевненість у собі, орієнтованість на сьогодення та конкретні завдання, соціальні контакти й керівні ролі. Хоча їхні музично-естетичні вподобання зазвичай низькі, деякі обирають два музичні жанри, що підвищує їхній інтерес до музики.

Студенти музичної академії легше перемикаються між предметами й способами мислення, вирізняються швидкістю моторики, вищою загальною емоційністю та чутливістю до невдач, особливо в спілкуванні. Вони мають інтровертивні нахили, схильні до емоційної нестабільності, більш артистичні та експериментальні, орієнтовані на свій внутрішній світ та романтизм. Їх відрізняє гуманітарний склад розуму, креативність, спонтанність і уникнення фізичної праці. Високий рівень музично-естетичних вподобань зумовлює їхній інтерес до різноманітних музичних жанрів, зокрема класики.

Проте обидві групи адекватно оцінюють свої можливості, мають високий рівень комунікабельності та вербальної культури, особливо в малих групах. Вони незалежні в судженнях, доброзичливі, часто демонструють

природність або проникливість поведінки, а також можуть бути сором'язливими. Залежно від обставин проявляють розслабленість або напруженість через високу мотивацію.

3. Виявлено, що студенти-психологи із збалансованою чутливістю, впевненістю, абстрактним мисленням, емпатією та відкритістю до нового частіше цікавляться різними музичними жанрами. Їх прагнення до інформованості та відсутність схильності до структурованої діяльності підвищують рівень музичних вподобань. Натомість тривожність і вразливість, орієнтація на соціальний контакт і допомогу іншим сприяють інтересу до легкої розважальної музики для відпочинку.

Студенти музичної академії, маючи гуманітарний склад розуму, високий рівень вербальної культури, творчі інтереси і прагнення до самостійності, зазвичай обирають для прослуховування кілька музичних жанрів з перевагою класичної музики. Їхня емоційна збудженість, внутрішня конфліктність і тривожність щодо помилок сприяють вибору одного-двох жанрів, як-от поп-музика, кантрі чи саундтреки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Айзенк Г. Дослідження особистості та її вплив на професійну відповідальність. Київ : Наукова думка, 1967. С. 45–67.
2. Андрійчук І. П. Особливості взаємозв'язку Я-концепції та професійного самовизначення старшокласників. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12, Психологічні науки*. Київ, 2012. Вип. 39. С. 63–69.
3. Андросюк В. Г., Юрченко-Шеховцова Т. І. Індивідуально-типологічні особливості організації міжособистісної взаємодії курсантів: метод. рек. Київ: Нац. академія внутрішніх справ, 2023. 30 с.
4. Антонова О.Є. Проблема розвитку здібностей та обдарованості у педагогічній теорії Я.А. Коменського. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/7768/97/>
5. Барко В. І., Барко В. В., Захаренко Л. М. Дослідження індивідуально психологічних особливостей поліцейських з використанням адаптованого українськомовного опитувальника 16-PF Кеттелла. *Національного університету оборони України*. 2023. № 74(4). С. 22-38.
6. Барчі Б. В., Добра К. Ю. Роль спрямованості особистості у виборі професії. Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: зб. тез доп. III Всеукр. наук. практ. конф., 16–17 трав. 2019 р., Мукачево / редкол.: Т. Д. Щербан (голов. ред.) [та ін.]. Мукачево, 2019. С. 33–35.
7. Березіна, Т.М., Березина Т. Н. Розвиток здібностей як гуманістична складова освіти. *Alma Mater: Вісник вищої школи*. 2009. № С. 19-25.
8. Біла І. М. Здібності: дефініції та характеристики. Актуальні проблеми психології обдарованості та творчості: новітні розробки українських вчених: матеріали Міжнародної наукової конференції, Київ, 12 червня 2014 р. С. 13-20.

9. Бикова С. В. Індивідуально-типологічні особливості схильності до ризику: дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.01 загальна психологія, історія психології. Одеса, 2008. 194 с.
10. Браун Р.А. Музичні уподобання та особистість серед студентів японських університетів". *Міжнародний журнал з психології*. №47 (4). 2012. С. 259–268.
11. Варій М.Й. Загальна психологія : навчальний посібник. 2-е вид., випр. і доп. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 968 с.
12. Васецька Т. М. Психологічні особливості впливу темпераменту на формування індивідуального стилю учбової діяльності молодших школярів: Дис. канд. психол. наук: 19.00.07. Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. Київ, 2000. 224 с.
13. Васецька Т.М. Темперамент як фактор учбової діяльності у світлі ідей В.О. Сухомлинського. Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції та 5-их Всеукраїнських педагогічних читань “Василь Сухомлинський і сучасність”: Методичний вісник-25/ За заг. ред. О.Я. Савченко. Київ-Кіровоград, 1999. С.36-38.
14. Вінтюк В.Ю. Дослідження характеру у навчальній роботі зі студентами-психологами. *Педагогічні науки*. № 12 (64) (2018). URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3338>
15. Види характеру особистості. URL: <https://psychology.space/psypedia-post/vydy-harakteru-osobystosti/>
16. Гаврілова Л.Г. (2014) Використання освітнього веб-сайту «Мультимедійні технології в музичній освіті» у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів музики. *Інформаційні технології і засоби навчання*. Том 42, No4. Київ. С. 44-56.
17. Гребінник С. М. Проблеми та перспективи індивідуально-типологічних досліджень в психології. *Psychological journal*. 2019. (5). 11. С.56-60.

18. Гуцуляк О. П. Зв'язок індивідуально-психологічних особливостей та самооцінки у осіб юнацького віку. *Журнал «Перспективи та інновації науки». Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина». No 5(5) 2021. С.760-771.*
19. Данн П. Г., Де Руйтер Б., Дон Дж. До кращого розуміння зв'язку між музичними уподобаннями, поведінкою слухача та особистістю. *Психологія музики. 40 (4). 2011. С. 411–428.*
20. Єлесіна М. О. Теоретичний аналіз проблеми впливу індивідуально-типологічних особливостей особистості на ефективність діяльності. *Психологія та соціальна робота. 2020. Вип. № 2 (52). С. 23-27.*
21. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.
22. Кириченко В.В. Діагностика розвитку здібностей у процесі професійного відбору. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ: Видавництво «Фенікс», 2014. Т.ХІІ. Психологія творчості. Випуск. 19. С.161-169*
23. Колеснік І. В., Саямін Ю. М. Роль та значення індивідуально-типологічних властивостей у навчально-тренувальному процесі гімнастів. Молодь та олімпійський рух: зб. тез доп. XIV Міжнародної конференції молодих вчених, м. Київ, 19 травня 2021 р. Національний ун-т фіз. вих. і спорту України. Київ, 2021. С. 116–117.
24. Колеснік І. В. Дослідження типів темпераменту юних спортсменів, які займаються спортивною гімнастикою. Проблеми та перспективи розвитку науки, освіти і технологій в ХХІ столітті : зб. тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції у 3 ч., м. Ізмаїл, 27 січня 2023р. ЦФЕНД.Ізмаїл, 2023. Ч. 3. С. 47–48.

25. Коста П., МакКрей Р. Дослідження в рамках теорії «Великої П'ятірки» та її вплив на соціальну відповідальність особистості. Одеса: Астропринт, 1992. С. 78–94
26. Кроутер Р., Дуркін К. Статеві та вікові відмінності в музичній поведінці, інтересах та ставленні до музики 232 учнів загальноосвітніх шкіл. *Освітні дослідження*. 8 (2).1982. С.131–139.
27. Курапов А., Кандикін, М. Взаємозв'язок між особистісними цінностями та музичними вподобаннями. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*, 2(12), 2020. С. 52–56.
28. Лангмайєр О., Гугльор-Рудан А., Тарнай К. Що виявляють музичні уподобання про особистість: міжкультурна реплікація з використанням самооцінок та оцінок музичних зразків. *Журнал індивідуальних відмінностей*. 33 (2). 2012. С. 119–130.
29. Ліфарєва Н.В. Психологія особистості: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 240 с.
30. Люта Л. Інтереси як психологічний чинник соціальних змін. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка* / відп. ред. О. В. Чуйко. Київ, 2019. Вип. 1 (5): Соціальна робота. С. 16–19.
31. Ляо Бінь. (2018) Музично-естетична компетентність учнівської молоді як педагогічна проблема. *Актуальні проблеми музичної освіти та виховання*. Вінниця. С.136-139.
32. Мартинюк Ю.О., Ільяшенко Л. А., Швеєц Д. П. Взаємозв'язок особистісних особливостей і музичних уподобань в умовах COVID-19. Психологічне і соціальне благополуччя особистості та населення в умовах пандемії Covid-19: теорія і практика : зб. матеріалів наук. – практ. інтернет-конф., (Одеса, 9 квіт. 2021 р.). - Одеса: ОНУ, 2021.
33. Мартинюк Ю.О. Особливості взаємозв'язку між характеристиками темпераменту та вподобаннями жанру в живописі. *Вчені записки*

Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Психологія». Том 32(71).№ 1,2021. С. 21-27.

34. Мартинюк Ю.О. Особливості впливу творчих здібностей на музичні уподобання. Актуальні проблеми науки, освіти та суспільства в ХХІ столітті: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Кременчук, 22 червня 2023 р.). Кременчук: ЦФЕНД, 2023. С. 22-24
35. Мартинюк Ю.О. Роль здібностей у процесі культурного розвитку особистості. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2021. Випуск 8. С.117-125.*
36. Мартиняк О. Дослідження темпераменту та його впливу на особистість. II Міжнародна студентська науково - технічна конференція "Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання". Тернопіль 2021. С.290-291
37. Михайлишин У. Б. Психологічні особливості впливу темпераменту на формування залежності у студентів. Матеріали доповідей та повідомлень міжнародної науково-практичної конференції «Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів». Ужгород. 2019. С. 68-69.
38. Музичні вподобання українців у 2023. Дослідження. URL:<https://slukh.media/news/pomitni-dive-and-discovery-research/>
39. Ніколенко А. Є. Індивідуально-типологічні особливості особистості хворих на ревматоїдний артрит. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія. 2013. № 1. С. 84-87.*
40. Никоненко Ю.В. Критерії діагностики соціальних здібностей. URL:https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=1442
41. Орішко Н.К. Індивідуально-психологічні та особистісні чинники самовдосконалення в юнацькому віці. Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С.

- Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка. Т. XV, част. 2. Київ, 2013. С. 156-167.
42. Пашукова Т.І., Допіра А.І., Дьяконов Г.В. Практикум із загальної психології. Київ: Т-во "Знання", КОО, 2006. С. 114-122
 43. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів. Київ: ТОВ «Філстудія», 2006. 320 с.
 44. Поняття особистості, риси характеру, темперамент. URL: <https://vseosvita.ua/lesson/poniattia-osobystosti-rysy-kharakteru-temperament-540230.html>
 45. Психологічний аналіз впливу інтересів і схильностей на вибір професії старшокласниками: наук.-допом. бібліогр. список літ. *Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека; уклад. Л. Дейнека.* Луцьк, 2022.
 46. Психологія особистості. URL: <http://nkkep.com/wp-content/uploads/2021/01/PTBD-31-Psy-h-14.01.pdf>
 47. Псядло Е. М. Темперамент і характер в історії медицини та психології. Навчальні посібники. Одеса. 2023. 384 с.
 48. Рагозіна В. В. Формування творчих здібностей молодших школярів у процесі музичної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки". Київ, 1999. 19 с.
 49. Рибалка В.В. Методологічні питання, наукової психології (досвід особистісно центрованої систематизації категоріально-поняттєвого апарату): Навчально методологічний посібник. Київ: Ніка-Центер, 2003. 204 с.
 50. Рибалка В.Р. Психологія розвитку творчої особистості: навч. посіб. Київ: ІЗМН, 1996. 236 с
 51. Риси характеру особистості. URL: <https://psychology.space/psypedia-post/rysy-harakteru-osobystosti/>

52. Сабліна Н. В. Значення дослідження темпераменту студентів для оптимізації процесу адаптації. *Актуальні проблеми психології. Том V. Випуск 17*. С.110-118.
53. Столярєнко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 280 с.
54. Татаурова-Осика Г. П., Шевенко А. М. Психологія професійної діагностики та професійного консультування: практичний посібник/ за ред. О. М. Ігнатович. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 225 с.
55. Труфімов Ю.Л. Психологія. 4-те вид., стереотип. Київ: Либідь. 2003. 560 с.
56. Ульянова Т.Ю. Індивідуально-психологічні особливості стресостійкості психологів. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія», Вип. 3, 2023*. С.85-91.
57. Формування характеру особистості. URL: <https://psychology.space/psypedia-post/formuvannya-harakteru-osobystosti/>
58. Характер людини та його особливості. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29181/>
59. Хогарт Р., Водсон К. Аналіз індивідуально-психологічних особливостей, які впливають на професійну відповідальність. Львів: Каменярь, 2008. С. 205–220.
60. Чаморро-Премюзіч Т., Фаган П., Фернхем А. Особистість та використання музики як провісники уподобань до музики, згодом класифіковані як щасливі, сумні, складні та соціальні". *Психологія естетики, творчості та мистецтв*. № 4 (4). 2010. С. 205–213.
61. Чанчиков І. К. Психологічні особливості зв'язку рис особистості та самоствавлення в проявах життєстійкості. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. ГС Костюка НАПН України. Т. 7 № 48*. 2009. С. 227-235.

62. Шварц К., Фаутс Г. Музичні уподобання, стиль особистості та проблеми розвитку підлітків. *Журнал молоді та юності*. № 32 (3). 2003. С. 205–213.
63. Штефан І.М. Індивідуально-психологічні особливості як передумови формування професійної відповідальності інженерів. *Журнал «Габітус» Випуск 61*. 2024. С 247-251.
64. Що говорить про нас улюблена музика – дослідження. URL: <https://ukr.media/psihologiya/360309/>
65. Яблонська Т.М. Вікові та індивідуально-психологічні особливості як чинник самовдосконалення особистості. Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія „Психологія”, ред. кол. надія Скотна (гол. ред.), І. Галян (ред. розділу) та ін. Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2015. Вип.. 37. С. 28-39.
66. Яланська С.П. Психологія творчості: навчальний посібник. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. 180 с.
67. Delsing, M. J., Ter Bogt, T. F., Engels, R. C., & Meeus, W. H. Adolescents' music preferences and personality characteristics. *European Journal of Personality: Published for the European Association of Personality Psychology*, 22(2), 2008. P.109-130.
68. Ferwerda, B., Tkalcic, M., & Schedl, M. Personality Traits and Music Genres: What Do People Prefer to Listen To? In Proceedings of the 25th Conference on User Modeling, Adaptation and Personalization. 2017, P. 285-288.
69. Oliynyk N.A., Voitenko S.M. Psychological features of sports activities: Monograph. Vinnytsia: VNAU, 2020. 240 p.
70. Vella, E. J., & Mills, G. Personality, uses of music, and music preference: The influence of openness to experience and extraversion. *Psychology of Music*, 45(3), 2017. P. 338-354.